

Սեպտեմբերի 24, 2026թ.

ԵՐԲ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԼՌՈՒՄ Է, ԱՂՄՈՒԿՆ Է ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

Այսօր մեզանում իր բոլոր դրսևորումներով ու ձեւերով ամենաշատը աղմուկն է: Խորհրդարանից սկսած բոլորն աղմկում են, փոխանակ իրենց գործն անելու: Բնականաբար, ստիպումս եմ խօսելու պատասխանատուութեան, աղմուկի եւ ազգային յիշողութեան մասին: Գերմանացի հոգեւերլուծաբան փիլիսոփայ Էրիխ Ֆրոմը մի շատ անյարմար ճշմարտութիւն է արձանագրել. մարդուն շատ անելի հեշտ է գրգռել զայրոյթով, ատելութեամբ ու կործանման պատկերներով, քան ստիպել նրան մտածել, ստեղծել, ինքն իրեն սահմանափակել եւ պատասխանատուութիւն ստանձնել: Իսկ զայրամալու համար մեծ ջանք պէտք չէ: Ատելու համար նոյնպէս, քանդելու համար՝ առաւել եւս: Դըժւարը ստեղծելն է: Պահպանելը՝ անելի դժուար: Իսկ պետութիւն կառուցելը, պարզում է, ընդհանրապէս ուրիշ ու դժուարագոյն մասնագիտութիւն է:

Մեզանում վերջին տարիներին կարծես ձեւաորոշել է մի տարօրինակ հասարակական տեսնորոգիա. եթէ իրական խնդիր ունես, դրա մասին երկար մտածելու փոխարէն ստեղծիր անելի բարձր աղմուկ: Եթէ տնտեսական հարց կայ՝ միջոցառում կազմակերպիր: Եթէ սոցիալական դժգոհութիւն կայ՝ գտիր նոր բեմա: Եթէ ապագայի մասին խօսելու բան չկայ՝ խօսիր ապագայի մասին այնքան բարձր, որ ներկայի խնդիրները չլսուեն: Եւ այսպէս՝ օրակարգը փոխարինում է կառավարմանը: Ու այդպէս փառատօնն աստիճանաբար դառնում է տնտեսական քաղաքականութիւն:

Պետութեան գլխաւոր պարտականութիւններից մէկը ոչ թէ քաղաքացիներին անընդհատ զուարճացնելն է, այլ նրանց վաղուայ օրուայ նրկատմամբ հնարաւորինս կանխատեսելի պայմաններ ապահովելը: Տնտեսութեան մէջ յատկապէս վտանգաւոր է ոչ միայն ճգնաժամը,

այլեւ այն իրավիճակը, երբ հասարակութիւնը չգիտի՝ ինչ է սպասում իրեն վաղը: Այսպէս, 2026 թուականի պետական պիտոճէի մասին օրէնքով պետական պիտոճէի պակասուողը նախատեսուած է շուրջ 536.8 միլիառ դրամի չափով: Սա ինքնին ոչ տնտեսական աղէտի ապացոյց է, ոչ էլ յաջողութեան. պակասուողը կարող է լինել պետական ֆինանսական քաղաքականութեան գործիք: Բայց այդպիսի ծաւալները պահանջում են հաշուարկ, վերահսկողութիւն եւ հանրային բացատրութիւն:

Նոյնը՝ էներգետիկ անվտանգութեան դէպքում: Գազի գնի հնարաւոր փոփոխութեան մասին խօսակցութիւնը Հայաստանում երբեք պարզապէս գազի մասին խօսակցութիւն չէ: Այն անմիջապէս դառնում է հացի, ջեռուցման, արտադրութեան, ծառայութիւնների եւ ընտանեկան պիտոճէի հարց: Բայց այստեղ եւս պէտք է տարբերել փաստը լուրից, իսկ ռիսկը՝ արդէն տեղի ունեցած իրադարձութիւնից: 2026 թուականի յուլիսին պաշտօնապէս յայտարարուել է, որ սպառողներին վաճառուող բնական գազի սակագները մնացել են անփոփոխ: Ուրեմն քաղաքացուն պէտք չէ ո՛չ կեղծ հանգստացնել, ո՛չ էլ նախապէս խուճապի մատնել: Պէտք է ասել՝ այսքանն է յայտնի, այսքանն է հնարաւոր, իսկ այսպիսի սցենարի դէպքում պետութիւնը նախատեսում է անել մի բան, որը կոչւում է կառավարում: Մնացածը՝ տեղեկատուական աղմուկ է: Եւ այստեղ մի պարզ հարց է առաջանում. եթէ պետութիւնն ունի ռիսկերի կառավարման համակարգ, ինչու՞ քաղաքացին այդ համակարգի մասին իմանում է միայն այն ժամանակ, երբ խնդիրն արդէն հասել է իր գրպանին:

Հարկաւոր է յստակեցնել՝ մենք սոցիալական՞, թէ՛ թուաբանական պետութիւն ենք: Քանզի սոցիալական քաղաքականութիւնը շատ հեշտ է վերածել բուերի խաղի:

Բայց այդ թուերի հետեւում մարդ կայ: Թոշակառու կայ: Ընտանիք, երեխայ, հիւանդ մարդ, զինուորի ծնող կայ: Մարդը պետական պիտոճէի տող չէ: Հետեւաբար սոցիալական քաղաքականութեան մասին խօսելիս պէտք է ոչ միայն հաշուել, այլեւ մտածել՝ ինչպիսի արժանապատուութիւն է ապահովում այդ քաղաքականութիւնը մարդուն:

Վերջերս սոցիալական վճարների փոփոխութիւնների համատեքստում յատկապէս քննարկուեց նաեւ թաղման նպաստի հարցը: 2026 թուականի համապատասխան կարգաւորմամբ այն սահմանուել է 200 հազար դրամ: Այստեղ կարելի է երկար վիճել թուի արդիւնաւէտութեան կամ պիտոճետային նպատակայարմարութեան մասին: Բայց կայ մէկ անելի պարզ հարց: Պետութիւնը քաղաքացու հետ իր յարաբերութիւնները չափում է միայն այն պահի՞ն, երբ նա արտադրող, հարկատու կամ աշխատող է, թէ՛ մարդը պետութեան համար արժէք ունի նաեւ կենքի ամենախոցելի պահերին: Հակառակ դէպքում կարող ենք հասնել մի հրաշալի «տնտեսագիտական» բանաձեւի. ապրիր այնպէս, որ պիտոճէին քիչ արժենաս, աշխատիր այնպէս, որ հարկ շատ վճարես, իսկ մահանալիս աշխատիր ընտանիքիդ համար եւս մէկ անգամ ծախս չլինել: Ահա եւ սոցիալական պետութեան մեր տեղական տարբերակը: Միայն թէ դա սոցիալական քաղաքականութիւն չէ: Դա հաշուապահութիւն է՝ առանց մարդու:

Իսկ մեզ պէտք է ոչ թէ նոր աղմուկ, այլ նոր պատասխանատուութիւն: Իշխանութիւնից կարելի է պահանջել շատ բան, բայց ամենակարեւոր պահանջը մէկն է՝ կանխատեսել: Պետութիւնը պէտք է տեսնի ոչ միայն այն, ինչ արդէն տեղի է ունեցել, այլեւ այն, ինչ կարող է տեղի ունենալ: Եթէ գազի բանկանալու ռիսկ կայ՝ ներկայացրու սցենարները: Եթէ բիւջետային ճնշում կայ՝ բացատրիր առաջնահերթութիւնները: Եթէ սոցիալական ծախսերի փոփոխութիւն կայ՝ ասա՝ ով է շահելու, ով է կորցնելու եւ ինչու:

Եթէ կրթութեան, առողջապահութեան կամ պաշտպանութեան ոլորտում խնդիր կայ՝ մի փոխարինիր հաշուետուողականութիւնը հանդիսաւոր ելոյթներով: Քաղաքացին պետութիւնից հրավառութիւն չի պահանջում: Նա ուզում է իմանալ՝ վաղը ինչ է լինելու իր տան, աշխատանքի, երեխայի եւ երկրի հետ: Եւ սա չափազանց մեծ պահանջ չէ:

Պէտք է միշտ յիշենք, որ պետութիւնը սկսում է պատմութիւնից: Բայց պետութեան մասին խօսելն առանց պատմութեան՝ նոյնն է, ինչ տուն կառուցել՝ մոռանալով հիմքի մասին: Մովսէս Խորենացին Հայոց պատմութիւնը սկսում է ոչ թէ ազգային թերարժէքութեան պատմութեամբ, այլ Հայկով՝ անկախութեան եւ ինքնուրոյն գոյութեան խորհրդանշով: Իսկ Խորենացու «Ողորդ» կարելի է կարդալ նաեւ որպէս պետականութեան կորստի հետեւանքների մասին քաղաքական զգուշացում: Նրա համար պատմութիւնը պարզապէս անցեալի նկա-

րագրութիւն չէ. այլ յիշողութիւն է այն մասին, թէ ինչ է լինում ժողովրդի հետ, երբ խաթարում են պետականութիւնը, միասնականութիւնը եւ սեփական ճակատագիրը տնօրինելու կարողութիւնը:

Հայ ժողովուրդը պետականութիւն ստեղծելու եւ վերականգնելու երկար պատմութիւն ունի՝ Երուանդունիներից եւ Արտաշէսեաններից մինչեւ Արշակունիներ, Բագրատունիներ, Կիլիկիա, Առաջին Հանրապետութիւն եւ ժամանակակից Հայաստանի Հանրապետութիւն: Այս ժամանակաշրջանները նոյնական չեն: Դրանցից իւրաքանչիւրն ունի իր քաղաքական, տարածքային եւ իրաւական առանձնաշատկութիւնները: Բայց բոլորի խորքում կայ մէկ ընդհանրութիւն՝ ինքնակազմակերպուելու եւ սեփական քաղաքական ճակատագիրը տնօրինելու ձգտումը: 1991 թուականի սեպտեմբերի 21-ի հանրաքուէն այդ պատմական շոքայի ժամանակակից հանգրուանն էր: Ուստի անկախութիւնը չի կարելի հասկանալ միայն որպէս տօնական ամսաթիւ:

Անկախութիւնը ամէնօրեայ աշխատանք է եւ ամէնօրեայ պատասխանատուութիւն:

Յաճախ քանգարանները լցում են, պատմութիւնը՝ դատարկում: Պատմական յիշողութիւնը եւս չի պահպանում միայն ճառերով: Եթէ աշխարհի բանգարաններից դուրս բերենք բոլոր այն մշակութային արժէքները, որոնց ծագման պատմութիւնը կապուած է այլ ժողովուրդների ու երկրների հետ, աշխարհի բազմաթիւ յայտնի հաւաքածոների ցուցարահներում զգալիօրէն անելի շատ դատարկ տարածք կը տեսնենք: Սա վերաբերում է Յունաստանին, Եգիպտոսին, Իրաքին, Իրանին, Հայաստանին եւ բազմաթիւ այլ ժողովուրդների: Բայց կայ անելի վտանգաւոր երեւոյթ: Երբ պատմութիւնը վերածում է սեփականութեան պարզունակ մրցոյթի, գիտութիւնը նահանջում է, իսկ քաղաքացիութիւնը դառնում է գլխաւոր «պատմաբանը»: Մի ժողովուրդ ասում է՝ սա մերն է: Միւրը պատասխանում է՝ ոչ, մերն է: Երրորդը սկսում է փոխել անուանումները: Չորրորդը ոչնչացնում է այն, ինչը չի կարողանում իրացնել: Իսկ պատմաբանը նստում է արխիւում եւ շարունակում փնտռել փաստաթուղթը: Հէնց այդ պատճառով մեր պատմական իրաւունքների պաշտպանութիւնը պէտք է հիմնուած լինի ոչ թէ ամենաբարձր գոռացողի, այլ ամենալաւ փաստարկուածի վրայ: Արխիւը երբեմն անելի բարձր է խօսում, քան հրապարակը:

Յայտնի ճշմարտութիւն է. պետութիւնը սկսում է ընտանիքից: Սա կարող է հնչել չափազանց պարզ, բայց ամենադժուար ճշմարտութիւններից մէկն է: Մենք երեխաներին ասում ենք՝ ազնիւ եղիր, աշխատիր, յարգիր ուրիշին, սիրիր հայրենիքը, պատասխանատու եղիր: Բայց երեխան լսում է ոչ այնքան մեր խօսքերը, որքան տեսնում եւ ընդօրինակում է մեր վարքը: Նա տեսնում է՝ ինչպէս ենք մենք վերաբերում ծնողներին, ինչպէս ենք խօսում մեզմից թոյլ մարդու հետ, ինչպէս ենք արձագանգում անյաջողութեանը, ինչպէս ենք աշխատում, ինչպէս ենք վերաբերում պետութեանը եւ ինչպէս ենք կատարում մեր պարտականութիւնը: Բնականաբար էլ՝ որդին վաղ թէ ուշ հետեւելու է հօր օրինակին, ոչ թէ նրա խորհուրդներին:

Սա նաեւ պետութեան մասին է: Որովհետեւ հասարակութիւնը նոյնպէս սովորում է ոչ միայն օրէնքներից, այլեւ օրինակներից: Եթէ վերելում պատասխանատուութիւնը, այն փոխարինում է արողարացումներով, ներքեւում այն դառնում է սովորութիւն: Եթէ վերելում հաշուետուողականութիւնը փոխարինում է շոռով, ներքեւում քաղաքացին նոյնպէս սովորում է, որ ամէն ինչ կարելի է լուծել աղմուկով: Եթէ վերելում պատմութիւնը օգտագործում է միայն հանդիսաւոր առիթներով, ներքեւում այն դառնում է յիշողութեան զարդարանք: Եւ այս ամէնում ամենավտանգաւորը՝ անտարբերութիւնն է: Մեզ այսօր զուցէ պակասում է ոչ թէ եւս մէկ քաղաքական յայտարարութիւն, այլ պատասխանատուութեան մշակոյթ: Չայրանալը հեշտ է: Մեղաւոր գտնելը՝ հեշտ: Ծաղրելը՝ հեշտ է: Քանդելը՝ ընդհանրապէս դժուար չէ: Բայց կառուցելը պահանջում է գիտելիք: Պահպանելը՝ կամք: Պետութիւն կառուցելը՝ սերունդների աշխատանք: Եւ հէնց այստեղ է Ֆրոմի մտքի ամենադաժան ճշմարտութիւնը. կործանարարութիւնը յաճախ մարդուց քիչ բան է պահանջում, իսկ ստեղծարարութիւնը պահանջում է գրեթէ ամէն ինչ՝ կարգապահութիւն, համբերութիւն, ինքնաքննադատութիւն, գիտելիք եւ պատասխանատուութիւն:

Մենք կարող ենք եւս մէկ օր ապրել աղմուկով: Կարող ենք եւս մէկ օր վիճել, մեղադրել, ծաղրել, բաժանուել «մերոնց» եւ «ձերոնց», իսկ յետոյ հանգիստ տուն գնալ՝ մտածելով, թէ քաղաքական գործն աւարտուած է: Բայց պետութիւնը այդպէս չի կառուցում: Պատմութիւնն այդպէս չի պահպանում: Երեխան այդպէս չի դաստիարակւում: Ապագան այդպէս չի ստեղծում: Եւ օրեւէ ժամանակն է վերջապէս հասկանալու ամենապարզ բանը. երկիրը փրկելու համար երբեմն պէտք է ոչ թէ անելի բարձր խօսել, այլ անելի լուրջ աշխատել: Ոչ թէ անելի շատ շոռ կազմակերպել, այլ անելի շատ պատասխանատուութիւն ստանձնել: Ոչ թէ ամէն օր նոր թշնամի գտնել, այլ ամէն օր մէկ իրական խնդիր լուծել: Որովհետեւ վաղ թէ ուշ բոլոր փառատօններն աւարտում են: Աղմուկը լռում է: Լոյսերը հանգչում են: Եւ մնում է պետութիւնը: Մնում է պատմութիւնը: Մնում է ընտանիքը: Մնում է այն, ինչ մենք իրականում արել ենք: Եւ հէնց այդ պահին արդէն ոչ մի PR (քարոզչութիւն) չի օգնելու:

20.09.2026, Երեւան

Խմբագրութեան համակարգող՝	Դոկտ. Արշակիր ԿԵՏՆԵԱՆ (Մոնթրէալ)
Գործադիր խմբագիր՝	Յակոբ Վարդիվառեան (Նիւ Ջըրզի)
Խմբագրական Կազմ	
Յակոբ ԱՆԵՍԻԵԱՆ	(Երեւան)
Պայծիկ Գալայճեան	(Պէյրուօ)
Զաւէն Գրիգորեան	(Աթէնք)
Վաչէ Սեմերճեան	(Լոս Անճելըս)
Ֆաւցէ	
Baikar Association Inc. 755 Mt. Auburn Street Watertown, MA 02472 U.S.A. Website: www.baikarweekly.com E-mail: baikarweekly@gmail.com Tel: 1-201-406-9771 Fax: 1-201-661-8722	

20Ե՛ 35-ԱՄԵԱՅ ԱՆԿԱԽ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

ՊԱՅՏԻԿ ԳԱԼԱՅԻՆ

Աշխարհի չորս ծագերուն սփռուած իւրաքանչիւր հայ այսօր պարտի պահ մը զգօն ըլլալ, կանգ առնել եւ յետադարձ հայեացքով նայիլ մեր Հայրենիքի անկախութեան այն երկար ու փշոտ ճանապարհին, որ անցնելով պատերազմներու, կոտորածներու, տեղահանութեան, պետականազրկութեան եւ անսահման կորուստներու միջով՝ մեզ հասցուցած է մինչեւ այսօր:

Հայ ժողովուրդին համար անկախութիւնը երբեք պարզապէս քաղաքական հասկացութիւն մը չէ եղած: Ան մեր գոյատեւման կամքն է, մեր ինքնութեան վկայութիւնը, մեր պետականութեան երազը եւ սերունդէ սերունդ փոխանցուած սրբազան ձգտումը: Երբ կորսնցուցինք պետականութիւնը, չկորսնցուցինք անոր յիշողութիւնը: Երբ Հայրենիքը մասնատուեցաւ ու հայութիւնը ցրուեցաւ աշխարհի չորս կողմերը, չմարեցաւ նաեւ ազատ ու անկախ Հայաստանի տեսիլքը:

1918-ին, դարերու պետականագործի կեանքէն ետք, այդ տեսիլքը վերածուեցաւ իրականութեան: Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան ծնունդը հայ ժողովուրդի պատմութեան մեծագոյն վերածնունդներէն մէկն էր: Այդ օրերուն, հայրենի հողին վրայ պետականութեան հիմքերը կը դրուէին, իսկ սփիւռքի մէջ՝ Պօղոս Նուպար Փաշայի գլխաւորութեամբ Հայ Ազգային Պատուիրակութիւնը կը գործէր դիւանագիտական ճակատի վրայ՝ միջազգային քաղաքական շրջանակներուն ներկայացնելով հայ ժողովուրդի իրաւունքներն ու ազգային պահանջները եւ պաշտպանելով հայկական պետականութեան ապագայի տեսլականը:

Պօղոս Նուպար Փաշայի անունը այդ շրջանին կապուեցաւ հայ ժողովուրդի ազգային ձգտումներու միջազգային ներկայացուցչութեան հետ: Ան Փարիզի խաղաղութեան համաժողովին եւ միջազգային դիւանագիտական կեդրոններուն մէջ հետեւողականօրէն բարձրացուց հայկական հարցը՝ փորձելով ապահովել հայ ժողովուրդի իրաւունքներու միջազգային երաշխատումը եւ հայկական պետականութեան կայացման համար անհրաժեշտ քաղաքական աջակցութիւնը: Այս իմաստով, 1918-ի անկախութեան պատմութիւնը միայն Երեւանի մէջ գրուող պատմութիւն մը չէր. ան կը գրուէր նաեւ Պոլիսէն Փարիզ, Լոնտոն եւ միջազգային քաղաքական կեդրոններ հասնող դիւանագիտական աշխատանքով:

Առաջին Հանրապետութիւնը, իր կարճատեւ կեանքով, ծանր պատերազմներով ու անկարագրելի դժուարութիւններով հանդերձ, դարձաւ հայոց պետականութեան վերածնունդի առաջին մեծ հանգրուանը: Թէեւ անոր կեանքը կարճ էր, բայց անոր թողած ժառանգութիւնը երբեք չմոռաւ:

Եօթնասունամեայ խորհրդային շրջանը, իր բոլոր հակասութիւններով հանդերձ, իր հետ բերաւ գիտութեան, կրթութեան, մշակոյթի, ճարտարապետութեան եւ պետական կառոյցներու զարգացման կարելոյր էջեր: Սակայն անկախ պետականութեան գաղափարը շարունակեց ապրիլ հայ ժողովուրդի հաւաքական յիշողութեան մէջ՝ որպէս չմարող ներքին կանչ:

Եւ ահա՝ 21 Սեպտեմբեր 1991-ին, ժողովուրդի կամքով եւ հանրաքուէի վրձնով, Հայաստանի Հանրապետութիւնը վերահաստատեց իր անկախութիւնը: Այդ օրը դարձաւ ոչ միայն նոր ժամանակաշրջանի սկիզբը, այլեւ 1918-ին կերտուած պետականութեան գաղափարի պատմական շարունակութիւնը:

Այսօր կը նշենք Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան 35-ամեակը: Սակայն այս տօնը միայն 35 տարիներու յիշատակումը չէ: Ան կը միացնէ 1918-ի Առաջին Հանրապետութեան տեսիլքը, Պօղոս Նուպար Փաշայի եւ ազգային գործիչներու դիւանագիտական պայքարը, տասնամեակներու պետականութեան կարօտը եւ 1991-ի վերանկախացման պատմական կամքը:

Անկախութիւնը մեզի տրուած պարզ ժառանգութիւն մը չէ: Ան մեր նախնիներուն երազն է, մեր սերունդներուն պարտաւորութիւնը եւ գալիք սերունդներուն հանդէպ մեր պատասխանատուութիւնը:

1918-ն եղաւ վերածնունդի սկիզբը, 1991-ը՝ անկախութեան վերահաստատումը, իսկ այսօրուան օրը՝ այդ ժառանգութիւնը պահելու մեր նոր ուխտը:

Այդ օրը նորածին պետութիւն մը չէր միայն, որ աշխարհ եկաւ. վերականգնեցաւ մեր ժողովուրդին դարատր պետականութեան շարունակականութիւնը: Եռագոյնը վերստին բարձրացաւ Հայաստանի երկնակամարին տակ եւ դարձաւ ազատութեան, ինքնիշխանութեան ու ազգային արժանապատուութեան խորհրդանիշ:

Սփիւռքի հայութիւնը եւս այդ ամբողջ ճանապարհին իր սրտին մէջ պահեց Հայրենիքի գաղափարը: Մենք մեր նորահաս սերունդները դաստիարակեցինք հաւատքով ու յոյսով՝ կառչելու Հայրենիքի ապագային, որպէսզի մեր հոգիներուն մէջ երբեք չմարեր **Յաւերթական Հայաստանի երազը:**

Այսօր, աշխարհի բազմազան դրօշներուն կողքին, յատկապէս Նիւ Եորքի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան գլխաւոր գրասենեակին առջեւ տեղադրուած դրօշներու սիւներու շարքը, որ կ'ընդգրկէ ՄԱԿ-ի անդամ բոլոր 193 պետութիւններու դրօշները կը ծածանի նաեւ մեր եռագոյնը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան դրօշը՝ մեր ազգային ինքնութեան, արժանապատուութեան եւ անկախ պետականութեան տեսանլի վկայութիւնը:

Ուստի՛, թող Անկախութեան 35-ամեակը ըլլայ ոչ միայն տօնախմբութեան, այլեւ պատմական յիշողութեան եւ ազգային ուխտի վերանորոգման օր: Թող մենք կարողանանք արժեւորել անցած եօթնասուն տարիներու ժառանգութիւնը, պահել Անկախութեան երեսունհինգ տարիներու ձեռքբերումները եւ մեր հայեացքը հաստատել գալիք սերունդներու Հայրենիքին վրայ:

Որովհետեւ Հայաստանը միայն այն չէ, ինչ ժառանգեցինք մեր նախնիներէն: Հայաստանը նաեւ այն է, ինչ մենք **պարտաւոր ենք** ամբողջական ու ամուր փոխանցել մեր գաւակներուն:

Եւ թող 70 տարիներու յիշողութիւնը, 35 տարիներու անկախութիւնը եւ գալիք սերունդներու երազը միանան մէկ մեծ ազգային ուխտի մէջ՝ պահել Հայրենիքը, հզօրացնել պետականութիւնը եւ երբեք չհրաժարիլ Հայաստանի

յաւերթական հաւատքէն:

1991-ին մենք անկախութիւնը չստացանք միայն որպէս պետականութիւն. մենք անով վերագտանք կորսուած հայրենիքի մը երազանքը: Տասնամեակներ շարունակ մեր սերունդները այդ երազանքով ապրեցան, այդ հաւատքով դաստիարակեցինք մեր զաւակներն ու աշակերտները, եւ երբ Անկախութիւնը դարձաւ իրականութիւն, Արցախը տուն վերադարձաւ: Մենք զայն ընդունեցինք ոչ իբրեւ նոր գտած հող, այլ՝ իբրեւ երկար սպասուած ու կորուսեալ զաւակ մը, որ վերջապէս վերադարձած էր իր ազգին գիրկը:

35 տարի անց, նոյն անկախութեան տարեդարձին, պատմութիւնը իր դաժան շրջանը կարծես կրկին փակեց. Արցախը դարձեալ կորսնցուցինք:

Սակայն այս անգամ մեր առջեւ միայն կորստեան ցաւը չէ: Մեր առջեւ նաեւ պատասխանատւութիւն կայ՝ ի՞նչ պիտի ժառանգէ մեզմէ նոր սերունդը: Որովհետեւ Արցախը միայն պատմութեան մը անունը չէ, այլ մեր ազգային գիտակցութեան մէջ իր տեղը ունեցող խորհուրդ մը, որ պէտք է պահպանուի:

Թող Արցախի անունը նորահաս սերունդին չփոխանցուի

միայն որպէս անձերու անուններու հետ առնչուած վիշտ, այլ՝ որպէս հաւատքի, արժանապատուութեան եւ շարունակութեան պատգամ: Թող անոր խորհուրդը չմարի, եւ թող մեր յիշողութիւնը երբեք չվերածուի լռութեան:

Այսօր մեր մաղթանքը պարզ է, բայց խորունկ՝ թող բարին կատարուի: Թող մեր բարի ցանկութիւնները դառնան գործ, մեր հաւատքը՝ ուժ, եւ մեր յոյսը՝ ապագայի ճանապարհ:

Արցախը կրնանք կորսնցուցած ըլլալ մեր ձեռքերէն, բայց թող երբեք չկորսնցնենք զայն մեր սերունդներու գիտակցութենէն:

Ուստի՛, թող այս օրը մեզի համար ըլլայ ոչ միայն յիշատակի ու տօնախմբութեան, այլեւ ազգային ուխտի վերանորոգման օր: Թող մեր հոգիներէն ու մեր կեանքէն արմատախիլ ընենք իշխանատենչութեան, անձնապաշտութեան, բաժանարար ախտերուն եւ շահամոլութեան ամէն մէկ դրսեւորում: Թող Հայրենիքի գերագոյն շահը վեր դասենք անձնական ու խմբային ամէն հաշիւներէ, եւ մեր միասնութեամբ, հաւատքով ու անսակարկ նուիրումով շարունակենք պահպանել այն սրբազան ժառանգութիւնը, որ մեզի վստահուած է:

Որովհետեւ Ազատ ու Անկախ Հայաստանը միայն անցեալի յիշատակ մը չէ՛, այլ մեր ժողովուրդի յաւերժական իրաւունքն ու ապագայի սրբազան պարտաւորութիւնը:

Եւ թող գալիք սերունդներուն փոխանցենք ոչ թէ պարտումի յիշողութիւն, այլ՝ ազատ մարդու կամք, անկախ պետականութեան հաւատք եւ հայրենի հողին անսասան կառչելու վճռականութիւն:

Թող Հայրենի հորիզոնին վրայ յաւերժօրէն ծածանի մեր անաղարտ եռագոյնը՝ որպէս Ազատ ու Անկախ Հայաստանի խորհրդանիշ, եւ թող անոր կարմիր, կապոյտ ու ծիրանագոյնը մեզի ամէն օր յիշեցնէ՝ Հայաստանը մեր անցեալը չէ միայն. **Հայաստանն է մեր ուխտը, մեր պատասխանատուութիւնը եւ մեր յաւերժական երազը:**

Որովհետեւ Ազատ ու Անկախ Հայաստանը անցեալի յիշատակ մը չէ՛ միայն: Ան մեր ժողովուրդի պատմական իրաւունքն է, մեր ներկայի պատասխանատւութիւնը եւ գալիք սերունդներուն հանդէպ մեր սրբազան պարտաւորութիւնը:

Մեր նախնիներուն երազը մեզի հասած է ոչ թէ որպէս լոյս յիշատակ, այլ որպէս ուխտ: Եւ այդ ուխտը այսօր մենք պէտք է վերանորոգենք՝ մեր խօսքով, մեր գործով, մեր հաւատքով եւ մեր միասնական կամքով: Ոչ մէկ ժամանակաւոր դժուարութիւն, ոչ մէկ ներքին տարակարծութիւն եւ ոչ մէկ անձնական շահ կրնայ մեզ շեղել այն մեծ պատասխանատուութենէն, որ պատմութիւնը դրած է մեր ուսերուն՝ պահպանել, հզօրացնել եւ սերունդէ սերունդ փոխանցել անկախ Հայոց պետականութիւնը:

Թող մեր զաւակներուն փոխանցենք ոչ թէ պարտութեան զգացում, այլ՝ յաղթահարելու կամք: Ոչ թէ վախ, այլ՝ արժանապատուութիւն: Ոչ թէ բաժանում, այլ՝ միասնութեան գիտակցութիւն: Եւ ոչ թէ միայն անցեալի փառքի յիշողութիւնը, այլ՝ ապագայ կերտելու անսասան հաւատքը:

Ուստի՛ իւրաքանչիւր հայ, ուր ալ գտնուի աշխարհի չորս ծագերուն, իր սրբտին մէջ կրէ Հայաստանը՝ որպէս պարտաւորութիւն, որպէս հաւատք եւ որպէս վերադարձի մշտական ուղղութիւն: Սփիւռքի ու Հայրենիքի միջեւ կապը ըլլայ ոչ միայն յիշողութեան, այլեւ գործի, նուիրումի եւ համագործակցութեան պատասխանատուութեան կամուրջ:

Եւ մեր եռագոյնը՝ կարմիրը, կապոյտը եւ ծիրանագոյնը, ոչ միայն փողփողի Հայրենի հորիզոնին վրայ, այլեւ ապրի իւրաքանչիւր հայու սրտին մէջ՝ որպէս ազատութեան, արժանապատուութեան եւ յաւերժութեան նշան:

Երեսունհինգ տարին անցած է: Բայց մեր ուխտը նոր կը սկսի:

Արդարեւ, գալիք սերունդները, երբ յետադարձ հայեացք նետեն մեր օրերուն, ըսեն՝ այս սերունդը ժառանգեց Հայաստանը եւ չնահանջեց անոր առջեւ դրուած պատասխանատուութենէն: Այս սերունդը չհրաժարեցաւ իր երազէն, չմոռցաւ իր արմատները եւ չվախցաւ ապագայէն:

Թող յաւերժ ապրի Հայոց անկախ պետականութեան գաղափարը եւ յաւերժ կանգուն մնայ Հայոց Հայրենիքը:

Եւ թող մեր այսօրուան ուխտը դառնայ գալիք սերունդներու հաւատքը. Հայաստանը պիտի ապրի, պիտի հզօրանայ եւ պիտի շարունակէ իր յաւերժական ճանապարհը:

Կեցցէ՛ Ազատ ու Անկախ Հայաստանը:

Կեցցէ՛ Հայոց Հայրենիքը:

Կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը:

Պէյրութ

ԿԱՐԳԸ ՀԱՄԱՒ ՏԻԳՐԱՆԱՇԷՆԻՆ...

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ՅԱԿՈԲ ՄՐԵՏԻՔԵԱՆ

Թող մատ բարձրացնեն բոլոր անոնք, որոնք կը պնդեն, թե լսած, կարդացած կամ տեսած են, ոչ թե միջնադարեան, այլ մեր ժամանակներուն, միջպետական, միջնահանգային կամ ընդհանրապէս միջտարածքային հողային ու կալուածային զիջումներ, որոնց անունը վարչապետ Փաշինեանը դրեր է «սահմանազատում» եւ «սահմանագծում»։ Առանց համաժողովրդային հանրաքուէի սահմանադրականօրէն անթոյլատրելի՝ ոչ միայն Նիկոլի, այլ նաեւ ո՛րեւէ իշխանութեան համար։

Բայց Սահմանադրութիւնը ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, երբ որոշողը, ժողովրդավարութիւն անուան տակ, Ն. Փաշինեան կը կոչուի, որ անընդիստ կ'օգտագործէ «խաղաղութիւն» բառը եւ այդ անուան տակ կը ստանայ միջազգային մրցանակ եւ 25000 տոլար յուղայական վարձատրութիւն՝ փաստօրէն Արցախը թշնամիին յանձնելու համար եւ այդպիսով, ըստ եւրոպական «ճաշակի», ռուսական խաղաղապահ ուժերը, Արցախի ինքնապաշտպանական զինուժին հետ Կովկասէն վճռելու, 130,000 քնիկ արցախցիներ վտարանդի դարձնելու համար։

Փաշինեան, Ալիեւ, Էրտողան, առաւել՝ Ուրսուլա Ֆոն Տեր Լէյըն, Շառլ Միշել, Էմանուէլ Մաքրոն, Թրամփ, բրիտանական եւ ամերիկեան գաղտնի ծառայութիւններ, որոնց համակարգուած գործողութիւններուն նպատակը ոչ միայն ռուսական ներկայութեան չեզոքացումն ու ազդեցութեան նուազեցումն է տարածաշրջանին մէջ, այլեւ, միաժամանակ, գետին պատրաստել ՆԱԹՕ-ի ծաւալումին համար, Թուրքիայի եւ Ատրպէյճանի տիրապետումին եւ համաքուրանականութեան համար։ Բոլորն ալ գործողութիւններ՝ որոնք կը յիշեցնեն 1920-ական թուականները՝ Կիլիկիայի հայաթափումի ժամանակները։

Եւ մարդը տգէտ, անգէտ, անգրագէտ ու համբակ պէտք է ըլլայ, որ իր շեփորած «սահմանազատում» կոչուածը, միշտ խաղաղասիրութեան անուան տակ, յառաջ տանի ծիծաղի արժանի մեթոտներով։ Առաջին՝ հայրենի տարածութիւնները չափել աչքի տեսողութեան կարողութեամբ, այսինքն՝ աչքաչափով, իսկ, երկրորդ, անոնց պատկանելիութիւնը որոշել այդ տարածքին վրայ հակառակորդի ապրած ըլլալու կամ չըլլալու յատկանիշով։ Աւելի պարզ՝ տուեալ տարածքի պատկանելիութիւնը որոշել տարածքի բնակիչ եղած ըլլալու իրողութեամբ։

Առաջին մեթոտաբանութիւնը՝ աչքի չափով որոշելու... հայրենի հողը, մէկ կողմ թողլով փաստագրուած, պաշտօնապէս հաստատագրուած քարտէսները, նոյնիսկ ռուսական ռազմական վարչատարածքային ճշգրիտ չափումները, նոյնիսկ՝ միջնադարեան եւ շատ աւելի հին քարտէսները, որոնք, շնորհիւ ԹՄՍԽութեան, նախորդ տարի վերահրատարակուեցան ատլասի ձեւով եւ հասանելի են ցանկացողներուն, մարդը, այս պարագային՝ Հայաստանի վարչապետը, պէտք չէր զգար պրպտելու, ծանօթանալու եւ ալիւսներու հետ խօսիլ այդ դիրքերէն եւ ոչ թէ ծնկաչոք աղաչել։

Իսկ ինչ կը վերաբերի երկրորդ մեթոդ կոչուածին, ո՞վ կրնայ հետետողականութեան սկզբունքով մէջտեղ չբերել առկա փաստը, թէկու՞զ հակաճառութեամբ, թէ, օրինակ, նոյն տրամաբանութեամբ կրնանք, օրինակ, Ֆրեզնոյի, Ուոստրի, Ուոքքթաուոնի, Սաուքֆիլտի եւ այ վայրերու, ներառեալ Պուրժ Համուտն ու բազմաթիւ այլ քաղաքներ ու բնակավայրեր աշխարհի շուրջ, յայտարարել հայկական եւ հայաստանապատկան։

Անհեթեթութիւն է, չէ՞։ Բայց նոյն մարդը այս օրերուն, նոյն մեթոտներով կ'ուզէ հարթել հայ-ատրպէյճանական, հայ-թուրքական յարաբերութիւնները, իր կարծիքով կանխել հերթական պատերազմը, որուն մասին խորհրդարանական ընտրութիւններու նախօրէին զգուշացուցեր էր, որ իրեն չընտրելու պարագային Սեպտեմբերին ահաւոր պատերազմ տեղի պիտի ունենայ ընդդէմ Հայաստանի.. Իսկ հիմա, որ վարչական ներուժի անխնայ օգտագործմամբ, ահռելի կաշառքներով, խորդախութեամբ ու կարկատաններով դարձեալ վարչապետական աթոռին է, կը ձգտի համոզել հանրային կարծիքը, թէ ինք է փրկիչը, պատերազմ կանխողը, հետեւաբար՝ պէտք է շարունակէ զիջումի իր քաղաքականութիւնը։

Եւ, ինչպէս ըսուեցաւ, թշնամիին հրամցուելիք պատառը այս անգամ Տիգրանաշէնն է՝ ռազմագիտական մեր ամենակարեւոր դիրքերէն մէկը, ուրկէ կ'անցնին մեր երկրին կեանքի ճանապարհները, հարաւէն հիւսիս ու դէպի կեդրոն՝ Երեւան։

Ու պատկերացնել, որ տակաւին 1989-ին, հայ-ազերի առաջին զինեալ բախումները տեղի ունեցան Տիգրանաշէնի մօտիկը գտնուող Երասխաւանի շուրջ, լաւ զինուած ազերի նախայարձակներուն կողմէ՝ ընդդէմ որսորդական հրացաններով պաշտանուող հայերու դէմ, որուն ընթացքին զոհուեցաւ հայրենասէր մեր լաւագոյն գործիչներէն Մովսէս Գորգիսեանը։ Ու միայն այդ դէպքէն յետոյ էր, որ ԿԵԲ-ի հայկական բաժանմունքի նշանառու (sniper) փոքր խմբակ մը 20 վայրկեանի ընթացքին չեզոքացուց ատրպէյճանական կրակակէտերը, անշուշտ Կենտկոմի հրամանով։

Իսկ հիմա, 35 տարի յետոյ, մեր քաջարի տղաքը ստիպուած են լուռ եւ անգործ մնալ ու հանդուրժել։ Հիմա ուրիշ ժամանակներ են, հիմա չկան հայրենասէր ու հայրենատէ՛ր մեր պետական ղեկավարները։ Այլ կայ բռնատէ՛ր մը՝ իր քլիքով, Արցախը յանձնելէ, հայաթափելէ, Մայր Հայաստանի տարածքներէն 420 քառակուսի քիլոմէթր զիջելէ ետք, այժմ, կեղծ եւ անգոյ խաղաղութեան անուան տակ կը պատրաստուի Ալիեւին նուիրել Տիգրանաշէնը՝ հարցականի տակ դնելով նաեւ յարակից եւ այլ տարածքներու հայապատկանելիութիւնը։

Պիտի կարողանա՞նք այս անգամ հեռացնել վտանգը եւ ի սպառ չեզոքացնել այդ եւ միւս վտանգները։

Երեսն

35 ՏԱՐԻ՝ ՀԱՅԵՐԵՆՈՎ ՈՒ ՀԱՒԱՏՔՈՎ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ՍԱՐԳՍՐԻՏ ԴՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ֆրեզնոյի շաբաթօրեայ վարժարանի տնօրէն

2026 թ. սեպտեմբերի 20-ը Ֆրեզնոյի մէջ սովորական գեղեցիկ օր մը չէր... Ան Սուրբ Պողոս Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ 35-ամեայ շաբաթօրեայ վարժարանի տարեգրութիւնը հարստացուց եւս մէկ լուսաւոր ու յիշարժան էջով։

Առաւօտէն եկեղեցւոյ մէջ անսովոր աշխուժութիւն կը տիրէր։ Տօնական եռուզեռը, ուրախ ձայները, ժպիտներն ու յուզուած հայեացքները կարծես միախառնուած էին՝ ստեղծելով այն իւրայատուկ մթնոլորտը, որ կը ծնի միայն իսկապէս կարեւոր ու նշանակալից պահերուն։

35 տարի...

Երեքուկէ տասնամեակ՝ նուիրուած հայ մանուկներու կրթութեան, հայոց լեզուի պահպանման, մեր մշակոյթի ու ազգային ինքնութեան սերմերը նոր սերունդներու հոգիներուն մէջ արմատաւորելուն։ Տարիներու ընթացքին վարժարանի դռներէն ներս մտած են բազմաթիւ փոքրիկներ եւ այնտեղէն հեռացած՝ արդէն հասունցած, գիտելիքով զինուած ու իրենց հայկական ինքնութիւնը հպարտօրէն կրող երիտասարդներ։ Եւ այսօր այդ երկարամեայ ճանապարհին արձանագրուեցաւ նոր ու առանձնաշատուկ հանգրուան մը։

Շաբաթօրեայ վարժարանի 35-ամեայ պատմութեան ընթացքին առաջին անգամ չորս շրջանաւարտներ՝ Լուիզա Քիթինեան, Ռոպերթ Աճեմեան, Դաիթ Փանոյեան եւ Արման Մարտիրոսեան, ԱՄՆ Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդարանին կողմէ ստացան Դպրոցներու եւ Քոլէճներու Արեւմտեան Ընկերակցութեան (Western Association of Schools and Colleges — WASC) կողմէ ճանչցուած ւարտական վկայականներ։

Սակայն այդ փաստաթուղթերը շատ աւելին էին, քան ուսումնառութեան ւարտի պաշտօնական հաւաստումը։

Անոնց իւրաքանչիւր տողին մէջ կարծես ամփոփուած էին տարիներու աշխատանքը, դասերու ու յանձնարարութիւններու դժուարութիւնները, ուսուցիչներու համբերութիւնն ու նուիրումը, ծնողներու անսպառ աջակցութիւնը եւ, ամենակարեւորը, մեր աշակերտներու ջանքն ու հաստատականութիւնը։

Պահը յուզիչ էր ոչ միայն շրջանաւարտներուն, այլեւ անոնց ծնողներուն, ուսուցիչներուն, հարազատներուն եւ ամբողջ համայնքին համար։ Երբ տարիներու աշխատանքը կը վերածուի շօշափելի արդիւնքի, ուրախութիւնը կը դառնայ համընդհանուր, իսկ ձեռքբերումը՝ բոլորինը։

Կրթօճախին մէջ ձեւատրուած երկարամեայ աւանդութեան համաձայն՝ դպրոցի կարեւորագոյն ձեռնարկները տեղի կ'ունենան կիրակի օրերը։ Ժամերգութեամբ, ապա Սուրբ Պատարագով սկսած օրը առաւել խորհրդանշական էր,

(Շաբ.ը տեսնել էջ 11)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ԵՆ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

Այս շաբաթ նոր էջ մը բացուեցաւ Նիւ Եորքի Հայոց Սուրբ Վարդան Մայր Տաճարին պատմութեան մէջ. երկար ատենէ ի վեր մշակուած ներքին վերանորոգութիւններուն աշխատանքները սկսան:

Մայր Տաճարը փակ պիտի մնայ վերանորոգման ընթացքին. արդէն ատեանին աղօթարանները հեռացուած են՝ սրբավայրը վերածելով ընդարձակ ու տպաւորիչ տարածքի մը, ուր բարձրասլաց կամարներն ու սրբատաշ մակերեսը, աւելի կենդանի կերպով կը յուշեն հնագոյն եկեղեցիները:

Փողոցէն դէպի հրապարակ եւ դէպի տաճար աստիճանները ժամանակաւոր թեք հարթակներով պատուած են, որպէսզի շինարարական սարքերն ու շինանիւթերը կարելի ըլլայ բերել շէնքէն ներս:

Յառաջիկայ ամիսներուն հմուտ վարպետներ եւ արհեստաւորներ այնտեղ պիտի կատարեն պահպանման, վերականգնման եւ բարելաման մանրակրկիտ աշխատանքներ, որոնք Սուրբ Վարդան Մայր Տաճարը պիտի պատրաստեն ծառայութեան նոր հանգրուանի մը:

Դուրսը եւս այցելուներն ու անցորդները կրնան հետեւիլ այս պատմութեան: Նոր եւ գեղեցիկ երկար պաստառներ այժմ կը շրջապատեն Մայր Տաճարին հրապարակը՝ ներկայացնելով Սուրբ Վարդանի պատմութեան կարեւոր դրուագները, բացատրելով վերանորոգման ծրագիրը եւ ակնարկ մը տալով գալիքին մասին:

Մայր Տաճարին հետ կապուած ծուխին պաշտամունքի կեանքը կը շարունակուի: Անցեալ Կիրակի՝ Սեպտեմբեր 13-ին, հաւատացեալները հա-

ւաքուեցան իրենց առաջին Սուրբ Պատարագին՝ մօտակայ Our Saviour Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ (Park Avenue եւ East 38th Street): Մայր Տաճարին լուսարարապետ Արժ. Տ. Դաւիթ Քինյ. Քարամեան առաջնորդեց հաւատացեալներուն, Մայր Տաճարի երգչախումբինն ու Սուրբ Սեղանի սպասաւորներուն՝ տօնախմբելու Խաչվերացի մեծ տօնը: Իրենց հոգեւոր տան հետ յատկապէս իմաստալից կապ մը պահպանելով՝ Մայր Տաճարի սեփական Խաչափայտի մասունքը եւս փոխադրուած էր ժամանակաւոր սրբավայր, որպէսզի հաւատացեալները կարենային երկրպագել անոր:

Վերանորոգութեան ընթացքին կիրակնօրեայ արարողութիւնները պիտի կատարուին Our Saviour Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ՝ կէսօրուան ժամը 12:00-էն մինչեւ 1:45, որմէ ետք ծխական հիւրասիրութիւնը պիտի շարունակուի մինչեւ ժամը 3:00:

Այսպէս, նոյնիսկ երբ Մայր Տաճարի ֆիզիքական տարածքը կը դատարկուի եւ կը յանձնուի գայն նորոգողներու ձեռքերուն, այն կեանքը, որ շուրջ 60 տարի հրահրած է Սուրբ Վարդան Մայր Տաճարը կը շարունակուի՝ պաշտամունքով, աղօթքով, եղբայրական հաղորդութեամբ եւ հաւատքով:

Աշխատանքներու մասին նորութիւնները կանոնաւորաբար պիտի հաղորդենք Արեւելեան Թեմին Facebook-ի եւ Instagram-ի հարթակներուն վրայ: Սեղմեցէք ստորեւ գտնուող յղումը՝ վերանորոգման ծրագրին մասին աւելի մանրամասն կարդալու «Պատմութիւն կը Կերտենք Այստեղ» գրքոյկին մէջ:

ԻՐԱՆԸ ՎՃՌԱԿԱՆ Է ՊԱՇՏՊԱՆՆԵԼՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՆՔՆԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Իրանի Իսլամական Հանրապետութեան դեսպան պարոն Խալիլ Շիրդոլամին աւելի շատ է սագում ՀՀ ղեկավարի պաշտօնին, քան Նիկոլ Փաշինեանը...

Սեպտեմբերի 16-ին Հայաստանի Սահմանադրական դատարանը ԱՄՆ-ի եւ Հայաստանի միջեւ կնքուած TRIPP համաձայնագիրը սահմանադրական համարեց, եւ արդէն սեպտեմբերի 17-ին Նիկոլ Փաշինեանը խորհրդակցութիւն հրաւիրեց՝ քննարկելու TRIPP-ի զարգացումը: սակայն ակնյայտ է, որ նոյնիսկ եթէ Հայաստանը կատարի բոլոր անհրաժեշտ ընթացակարգերը, TRIPP-ը անհրատեսական է, քանի դեռ ԱՄՆ-ի եւ Իրանի միջեւ խաղաղութիւն չի հաստատուել, եւ Հայաստանը նոր Սահմանադրութեամբ չի «ճանաչել» Թուրքիայի ու Ատրպէյճանի սահմանները, այդ թոււմ՝ Նախիջեւանի կարգավիճակը:

Սեպտեմբերի 17-ին Հայաստանում Իրանի դեսպանը կարեւոր յայտարարութիւններ արեց այս հարցի վերաբերեալ՝ գործնականում վերջնագիր հնչեցնելով. իրանը չի համաձայնի ԱՄՆ զօրքերի ներկայութեանը Հայաստանի հետ իր սահմանին կամ TRIPP-ի ստեղծմանը, քանի դեռ Ատրպէյճանը չի բացել Նախիջեւանի երկաթուղին Իրանի եւ Հայաստանի համար: Եթէ Ատրպէյճանը փորձի ուժով բացել Զանգեզուրի միջանցքը եւ խախտել Հայաստանի ինքնիշխանութիւնը, Իրանը վճռական գործողութիւններ կը ձեռնարկի, ասել է Իրանի դեսպանը:

Մենք յայտնել ենք մեր աջակցութիւնը «Խաղաղութեան խաչմերուկ» նախագծին, միաժամանակ կարծում ենք, որ խաչմերուկը ենթադրում է Արեւմուտք-արեւելք, ինչպէս նաեւ հիւսիս-հարաւ շարժ: Այդ մասին սեպտեմբերի 17-ին TRIPP թեմայով համաժողովում յայտարարել է Հայաստանում Իրանի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան Խալիլ Շիրդոլամին:

«Ինչպէս Հայաստանը պատասխանատուութեամբ աջակցում է այդ նախագծին եւ TRIPP-ի շրջանակում փորձում է օգնել Ատրպէյճանին Նախիջեւանի հետ ցամաքային կապ ստեղծելու գործում ու ջանքեր է ներդնում խաղաղութեան հաստատման համար, այնպէս էլ Ատրպէյճանը պէտք է պատասխանատուութեամբ ապահովի Հայաստանի եւ Իրանի միջեւ Նախիջեւանի միջոցով երկաթուղային կապի հնարաւորութիւնը: Երասխի եւ Զուղայի միջեւ երկաթուղային կապի ստեղծումը կարող է Հայաստանի համար նոր ներուժ ձեւաւորել՝ այն դարձնելով կարեւոր հանգոյց, որը կապում է Պարսից ծոցն ու Սեւ ծովը», – նշել է պրն. Շիրդոլամին:

«Իրանը վճռականօրէն եւ յստակօրէն հանդէս է եկել «Զանգեզուրի միջանցք» գաղափարի դէմ, քանի որ այս ծրագիրը յանգեցնում է Հայաստանի ինքնիշխանութեան նուազեցմանը: Յանկացած այլընտրանքային նախագծի շրջանակում Հայաստանի ազգային ինքնիշխանութեան եւ տարածքային ամբողջականութեան պահպանումը Իրանի համար կարմիր գիծ է: Եթէ ստեղծուի մի իրավիճակ, երբ Հայաստանի ազգային ինքնիշխանութիւնը կամ տարածքային ամբողջականութիւնը յայտնուեն սպառնալիքի տակ, ապա Իրանը վճռական եւ շատ լուրջ դիրքորոշում կը դրսեւորի», – նշել է դեսպանը:

Այս նախագծում կան ինքնիշխանութեան համար անընդունելի տարրեր, որոնք սպառնալիքներ էին ստեղծում Հայաստանի ազգային ինքնիշխանութեան համար, եւ, թոււմ է, Հայաստանը ներգրաւել է ԱՄՆ-ին որպէս հաւասարակշռող գործօն եւ լրացուցիչ երաշխիք՝ անվտանգութիւնն ու ինքնիշխանութիւնն ապահովելու, ինչպէս նաեւ Անքարայի եւ Պաքուի ճնշումը մեղմելու համար, ասել է դեսպանը:

«Ժամանակը նաեւ ցոյց կը տայ, թէ որքանով ներկայ եւ ապագայ իշխանութիւնները նուիրուած կը լինեն նախագծի իրականացմանը եւ որքանով կը փորձեն աջակցութիւն ցուցաբերել Հայաստանի ազգային ինքնիշխանութեան եւ տարածքային ամբողջականութեան պաշտպանութեանը», – նշել է Շիրդոլամին:

«Նաժնագծի իրականացման մանրամասն մեխանիզմները կարեւոր նշանակութիւն ունեն: Ինձ թոււմ է, Հայաստանի իշխանութիւններն էլ այս հար-

ցի վերաբերեալ չունեն համապարփակ պատկերացում, եւ միայն ժամանակը ցոյց կը տայ, թէ այն ինչպիսին կարող է լինել», – ընդգծել է Շիրդոլամին:

«Հաշուի առնելով ԱՄՆ-ի, յատկապէս Թրամփի, քշմամական վերաբերմունքը Իրանի ժողովրդի նկատմամբ՝ Թեհրանը լրջօրէն մտահոգուած էր Հայաստանի եւ Իրանի սահմանին ամերիկացիների ներկայութեամբ, եւ Իսլամական Հանրապետութիւնը այդ մտահոգութիւնը յայտնել էր Հայաստանին: Միաժամանակ մենք վստահ ենք, որ Հայաստանի եւ Իրանի միջեւ եղբայրական յարաբերութիւնները հաշուի առնելով՝ կարող ենք պատշաճ կերպով վերահսկողութեան տակ պահել այդ հարցը: Եթէ ԱՄՆ-ը TRIPP-ի իրականացման ընթացքում առաջնորդուի այն մօտեցմամբ, որ պէտք է հնարաւորինս քիչ խռչընդոտի Հայաստանի եւ Իրանի յարաբերութիւնների զարգացմանը, ապա դա նոյնպէս կը դառնայ շատ կարեւոր ձեռքբերում: սակայն այս հարցի վերաբերեալ առայժմ շատ դժուար է կարծիք յայտնել: իրանի մտահոգութիւնները փարատելու լաւագոյն միջոցը ինստիտուցիոնալ մեխանիզմի առկայութիւնն է, որի միջոցով հնարաւոր կը լինի քննարկել առաջացող հարցերը եւ կառավարել դրանք», – յաւելել է նա:

Դեսպանը նշել է, որ TRIPP-ը պատմական փորձութիւն է, որի արդիւնքներով հնարաւոր կը լինի գնահատել, թէ որքան հեռատես եւ խելամիտ կը լինի Հայաստանը:

Վերջում աւելացնենք, որ Իրանի Իսլամական Հանրապետութեան դեսպան պարոն Խալիլ Շիրդոլամին յայտարարութիւնները լսելուց յետոյ ակամայից գալիս եւս այն եզրակացութեան, որ նա աւելի շատ է սագում Հայաստանի Հանրապետութեան ղեկավարի պաշտօնին, քան Նիկոլ Փաշինեանը...

ՎԱՀՐԱՄ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ
Ըստ մամուլի հրապարակումների

Շաբաթաթերթ

www.baikarweekly.com

ՀԲԸՄ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԸՆԾԱՆԻՔԸ ՄԻՎԱԽՆ՝ ՅԱՆՈՒՆ ՆԱՅԻՐԻ ՃԱՄԲԱՐԻՆ

Միասին՝ յանուն «Նայիրի ճամբար»-ին: Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության Լիբանանի մեծ ընտանիքը անսաց Միության համաշխարհային կոչին եւ իր բաժին ներդրումը ունեցաւ Հայաստանի մէջ արցախահայ երեխաներուն անվճար ժամանց տրամադրող «Նայիրի ճամբար»-ին աջակցելու գործին մէջ: Հայաստանի եւ Սփիւռքահայ բազմաթիւ համայնք-

Չղկալով վազքի մրցում, աւարտին չգրանցուեցան առաջին, երկրորդ ու երրորդ հանդիսացողները, սակայն խորքին մէջ յաղթած էին բոլորը. մասնակիցները՝ մարզական հաճելի Կիրակի առաւօտ մը վայելելով եւ մարդասիրական նպատակի մը աջակցելով, «Նայիրի ճամբար»-ին երեխաները՝ անոր բարիքներէն օգտուելու յաւելեալ հնարաւորութեամբ, ինչպէս նաեւ ՀԲԸՄ-ը՝

ներու նման, լիբանանահայերը եւս իրենց նպաստը բերին մասնակցելով «Համաշխարհային վազք՝ Յանուն Նայիրի ճամբարին» խորագրեալ զուարճալի ձեռնարկին, որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, 20 Սեպտեմբեր 2026-ի առաւօտեան ժամը 8:00-ին, Մարինա Տըպայէի հանդարտ թաղամասին մէջ:

Ընդամենը երկու օր առաջ յորդառատ անձրեւ պարզեամբ բնութիւնը ձեռնարկին շուրջ 250 մասնակիցները դիմաւորեց կապոյտ երկինքով եւ ջերմ արեւով: Շատեր եկան իրենց երեխաներուն ընկերակցութեամբ, ոմանք նոյնիսկ ընտանի անասուններով եւ շուրջ երկու ժամ շարունակ Մարինա Տըպայէի այդ հատուածէն բարձրաձայնուող խանդավառ երաժշտութեամբ բիւրեղացաւ ընկերային ուրախ մթնոլորտ, եղան հին ու նոր ծանօթներու հետ տեսակցութիւններ, առնուեցան պահը յաւերժացնող բազում լուսանկարներ: «Նայիրի ճամբար»-ին աջակցողները ոգեւորելու եւ իրենց կարգին վազելու եկած էին նաեւ ՀԲԸՄ Լիբանանի Շրջանակային Յանձնաժողովի գանձապահ տիար Յակոբ Տանձիկեան, անդամներ դոկտ. Դալար Աթշեան եւ տիար Յակոբ Ծըղըլեան, ինչպէս նաեւ ՀԲԸՄ-ի Կրթական Յանձնախումբի, ՀԲԸՄ-ՀԵԸ-ի Կեդրոնական Վարչութեան, ՀԲԸՄ-ի Տիկնանց Համախմբումի եւ ՀԲԸՄ-ի Վարժարաններու Շրջանաւարտներու Համախմբումի անդամներ:

Ձեռնարկը կատարելագործելու նպատակով, կազմակերպող յանձնախումբը, միութեան կամաւորներն ու պաշտօնեաները շատ կանուխէն ժամանեցին Մարինա՝ գլխաւորութեամբ ՀԲԸՄ Լիբանանի Վարիչ տնօրէն եւ Միջին Արեւելքի տնօրէն օրդ.Արին Ղազարեանին, ընկերակցութեամբ ՀԲԸՄ-ՀԵԸ Անդրանիկ Անթիլիաս ու Անդրանիկ Սեւան սկաւտական շարժումներու խմբապետական կազմերուն, երիտասարդ արհեստավարժներուն եւ համալսարանականներուն: Հինգ քիլոմէթր երկարող երթուղիին հիմնական նախապատրաստութիւնները արդէն կատարուած էին նախորդող շաբաթներուն՝ համագործակցելով Նազգաշի եւ Տըպայէի քաղաքապետութիւններուն, ինչ-

Լիբանանի եւ բազմաթիւ այլ երկիրներու մէջ այսպէս մարդ մէկտեղելով եւ անոնց հնարաւորութիւն տալով՝ զօրակցիլ նման վեհ նըպատակի, որպէս շարունակութիւն՝ հայուն քիկունք կանգնելու 1906-ին սկսած իր երթին:

Գեղեցիկ զուգադիպութեամբ Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան 35-ամեակի նախօրէին կայացած այս բարեգործական ձեռնարկը անգամ մը եւս պարզեց անկախ ժողովուրդին ընդմիշտ աջակցելու, միութեամբ հայրենիքը հզօրացնելու եւ հայր հայուն կապող համերաշխութեան անբալտելի շղթան ամրացնելու 120-ամեայ ՀԲԸՄ-ի անխափան վսեմ առաքելութիւնը:

Ի՞նչ է Նայիրի ճամբարը

Նայիրի ճամբարը Հանքաւանի մէջ 2021-ին Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան հիմնած անվճար հաւաքավայրն է, ուր երեխաներուն համար կը կազմակերպուի զուարճալի ժամանց եւ դասընթացքներ: 2020-ի Արցախեան 44-օրեայ պատերազմին փորձառութիւնը վերապրած երեխաներուն ապաքինումը խթանելու համար հիմնուած ճամբարը աւելի ուշ սկսած

պէս նաեւ պետական առնչակից մարմիններուն՝ ներառեալ լիբանանեան բանակին, ներքին ապահովութեան ուժերուն, քաղաքացիական անվտանգութեան ծառայութեան եւ Լիբանանի Կարմիր խաչին հետ, որոնք երաշխաւորեցին ձեռնարկին ապահովութիւնն ու մասնակիցներուն անորոքը:

Լիբանանի եւ ՀԲԸՄ-ի քայլերգներէն ետք բարձրախօսով վազքին մեկնարկը ազդարարեց եւ ընթացքը մեկնաբանեց մարզական ծանօթ հաղորդավար Անթոնի Մաժտաւանի, իսկ ընկերային հաղորդակցութեանց հարթակներուն վրայ լիբանանցի ծանօթ դէմքեր եկան քաջալերելու վազողները: Չուարճալի ձեռնարկին աջակցեցան նաեւ առատաձեռն հովանաւորներ՝ աւարտի գիծին մօտ մասնակիցներուն տրամադրելով ջուր, հիւքեր եւ սննդարար թեթեւ ուտեստներ, մինչ կազմակերպող յանձնախումբին երիտասարդները իւրաքանչիւր մասնակիցի վիզէն կը կախէին յիշատակի մետալ: Երախտագիտութեան խօսք ուղղուեցաւ բոլոր նուիրատուներուն եւ աջակցողներուն, որոնց նեցուկը կարեւոր դեր խաղցաւ ձեռնարկին յաջողութեան մէջ:

Է նաեւ ամենամտայ երկօրեայ հաւաքներ առաջարկել երեխաներուն, ի տես Արցախի բռնի տեղահանումէն ետք Հայաստան ապաստանած քաղաքացիներու կարիքներու աճին: Աշխատանքները 2024-ին ընդարձակուած են դէպի Ծաղկաձոր, ուր «Նայիրի» ընտանեկան ճամբարը կը հիւրընկալէ ոչ միայն երեխաները, այլ մայրերը եւս, որոնք հնարաւորութիւն ունին անվճար հանդիպիլ հոգեբաններուն եւ մանակցիլ արուեստի դասերու: 2021-2025 տարիներուն ամառնային ճամբարներուն մասնակցած է 7-էն 13 տարեկան 1963 երեխայ, իսկ «Նայիրի» ընտանեկան եռօրեայ ճամբարը ցարդ ծառայած է 1432 երեխայի եւ 878 մօր, մատուցելով հոգեբանական աջակցութիւն, ֆիզիքական բարեկեցութեան դասեր, ձեռագործի աշխատանոց, սեմինարներ, աշխոյժ ու հետաքրքրական խաղեր, ինչպէս նաեւ ամբողջական սնունդ:

ՀԲԸՄ-ՀԵԸ-ի Մամուլ
եւ տեղեկատուական գրասենեակ

ԼՐԱՔԱՆՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ԵՒ ԱՐՅԱՆԻՑ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

«Armenia EXPO 2026»-ում քննարկուել են Հայաստանի արդիւնաբերութեան զարգացման առաջնահերթութիւնները

«Armenia EXPO 2026»-ի շրջանակում ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարի տեղակալ Տիգրան Գասպարեանը ներկայացրել է Հայաստանի արդիւնաբերութեան զարգացման հիմնական ուղղութիւնները: Շեշտը դրուել է արտադրողականութեան բարձրացման, ներդրումների, տեխնոլոգիական զարգացման, արտադրութեան ընդլայնման եւ արտահանման վրայ: Գասպարեանը նաեւ այցելել է ցուցահանդէսի տաղաւարներ:

Շուշիում ոչնչացուել է պատմական հայկական գերեզմանոցը

Caucasus Heritage Watch-ի ուսումնասիրութեան համաձայն՝ Շուշիի պատմական Հին հայկական-ռուսական գերեզմանոցը 2026 թուականի մայիսին ամբողջութեամբ ոչնչացուել է: Տարածքում եղել են առնուազն 35՝ 1810-1871 թուականներին թուագրուող տապանաքարեր եւ հինգ միջնադարեան հայկական խաչքարեր: CHW-ն աւերումը կապում է կոյուղաջրերի եւ անձրեւաջրերի մաքրման կայանի շինարարութեան հետ:

Աշնանը Հայաստանում զբոսաշրջային ակտիւութեան աճ են սպասում

Տուրիզմի փորձագէտ Վլադիմիր Գեորգեանի գնահատմամբ՝ աշնանը Հայաստանում զբոսաշրջային ակտիւութիւնը կարող է բարձր լինել: Ամռանը այցելութիւնների թուով առաջատար են եղել Ռուսաստանի քաղաքացիները, իսկ Վրաստանից արձանագրուած այցելութիւնների մի մասը, ըստ փորձագէտի, կարող է կապուած լինել Հայաստանից դէպի այլ երկրներ իրականացուող թռիչքների հետ:

«Tour of Armenia»-ն միջազգային ուշադրութիւն է հրաւիրում Հայաստանի վրայ

«Tour of Armenia» միջազգային փրոֆեսիոնալ հեծանուավազքը յայտնուել է միջազգային լրատուամիջոցների եւ սպորտային հարթակների ուշադրութեան կենտրոնում: ԿԳՄՍ նախարարութեան փոխանցմամբ՝ մրցաշարի լուսաբանումը հնարաւորութիւն է տալիս միջազգային լսարանին ներկայացնել նաեւ Հայաստանի քաղաքները, մշակոյթն ու զբոսաշրջային հնարաւորութիւնները: Մրցաշարը նախատեսուած է սեպտեմբերի 10-13-ը:

Սասնաշենում յարգել են 1958 թուականին զոհուած ամերիկացի զինժառայողների յիշատակը

Սեպտեմբերի 2-ին ԱՄՆ դիւանագիտական եւ ռազմական ներկայացուցիչները Սասնաշենի բնակիչների հետ յարգանքի տուրք են մատուցել 1958 թուականին խորհրդային ուժերի կողմից խոցուած ամերիկեան ինքնաթիռի անձնակազմի 17 անդամների յիշատակին: 1993

թուականից Սասնաշենում գործում է նրանց նուիրուած յուշակոթող, եւ յիշատակի միջոցառումն անցկացում է ամէն տարի:

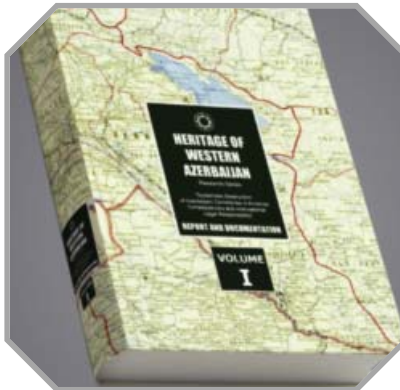
Նորայայտ արձանագիր տապանաքարեր են յայտնաբերուել Հին Խնձորեսկում

«Հին Խնձորեսկ» արգելոցի Անապատ եկեղեցու տարածքում շարունակում են մաքրման եւ պեղման աշխատանքները: Աշխատանքների ընթացքում բացուել են եկեղեցու խորանը, երկու աւանդատները եւ յայտնաբերուել են եօթնոր արձանագիր տապանաքարեր: Պեղումները ղեկավարում է հնագէտ Արտաւազ Չաքեանը եւ նախատեսում է շարունակել մինչեւ սեպտեմբերի 14-ը:

Ատրպէյճանում հրատարակուել է «Արեւմտեան Ատրպէյճանի ժառանգութիւնը» կեղծ շարքի առաջին հատորը

Պաքում հրատարակուել է «Արեւմտեան Ատրպէյճանի ժառանգութիւնը» շարքի առաջին՝ 902 էջանոց հատորը, որը վերաբերում է Հայաստանի տարածքում ադրբեջանական գերեզմանոցների ենթադրեալ ոչնչացմանը: Monument Watch-ի հրատարակութիւնը դիտարկում է Ատրպէյճանի կողմից առաջ մղուող «Արեւմտեան Ատրպէյճան» քաղաքական հայեցակարգի համատեքստում եւ քննադատում ուսումնասիրութեան ելակէտային մօտեցումները: Գրքում պնդում է, որ ուսումնասիրւած 201 գերեզմանոցներից 157-ը ամբողջութեամբ ոչնչացուել են, իսկ 42-ը ենթարկուել են ծանր վանդալիզմի:

Ատրպէյճանը փորձում է «թաքցնել» Շուշիի Սուրբ Դազանչեցոց եկեղեցին. ահազանգ

Monument Watch-ը ահազանգում է, որ Շուշիի Սուրբ Ամենափրկիչ Դազանչեցոց եկեղեցու յարակից տարածքում կառուցուող երկու հինգ-յարկանի շէնքերը կարող են զգալիօրէն սահմանափակել եկեղեցու տեսանելիութիւնը: Կազմակերպութիւնը նշում է, որ 2020 թուականի պատերազմից յետոյ եկեղեցին արդէն ենթարկուել է հարուածների եւ փոփոխութիւնների, իսկ նոր կառուցապատումը, ըստ դրա, նոր խնդիր է ստեղծում՝ յուշարձանը քաղաքի տեսողական միջավայրից աստիճանաբար դուրս մղելու վտանգով:

102-րդ ռազմաբազան՝ Մոսկուայի եւ Երեւանի նոր յարաբերութիւնների օրակարգում

Ըստ վերլուծաբան Գոռ Աբրահամեանի՝ հիմնական միտքը այն է, որ Վլադիմիր Փութինի՝ Հայաստանում 102-րդ ռուսական ռազմաբազայի հնարաւոր դուրսբերման մասին յայտարարութիւնը կարող է ոչ այնքան իրական որոշման, որքան բանակցային եւ քաղաքական քայլի նշանակութիւն ունենալ: Յօդուածում նշում է, որ Նիկոլ Փաշինեանը յայտարարել է՝ Հայաստանը բազայի դուրսբերման հարց չի բարձրացրել, սակայն դրա ներկայութիւնն այլեւս չի համարում կենսական անհրաժեշտութիւն: Ըստ վերլուծութեան՝ Մոսկուայի համար Գիւմրիի ռազմաբազան կարեւոր է ոչ միայն ռազմական, այլեւ քաղաքական ու խորհրդանշական առումով, քանի որ այն Ռուսաստանի ռազմական ներկայութեան հիմնական յենակէտն է Հարաւային Կովկասում: Միաժամանակ հեղինակը ռազմաբազայի շուրջ ստեղծուած իրավիճակը կապում է հայ-ռուսական յարաբերութիւնների ընդհանուր վերանայման եւ Հայաստանի կողմից Ռուսաստանի նկատմամբ նախկին «ռազմավարական դաշնակցի» մօտեցումից հեռանալու հետ:

Լրաբարը՝ ԼԻԼԻԹ ԼԱԼԱՅԵԱՆԻ
Երեւան

ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ ԴԻՄԱՆԿԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԶԱԷՆ ՄԱՐՐԼԵԱՆ

(ՊԷՅՐՈՒԹ, 1938)

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

ԴՈԿՏ. ԱՐԹՈՐ ՄՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆ

Սիրելի Մարրլեան
Մասնաւորաբար գնահատելի կը գտնենք Ձեր գործը, նկատի ունենալով Ձեր ծանր պատասխանատուութիւնն իբրեւ Երկրորդական վարժարանի տնօրէն: Արդար եւ ճշմարիտ նուիրում կ'ենթադրէ այդպիսի ծանր աշխատանքէ մը ետք պատմաբանասիրական ուսումնասիրութեանց ձեռնարկելը: Դուք կարողացած էք երկուքն ալ իրագործել հաւասար յաջողութեամբ: Ձեր գործը կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ Հայկական Դատի շուրջ հրատարակուած գործերուն մէջ:

Ալէք Մանուկեան
ՀԲԸՄ ցկեանս նախագահ

Բարեբախտութիւն է հանդիպիլ մեծանուն պատմագէտի մը, որուն անձնապէս ճանչցած ես՝ տարիներ առաջ իր ուշարժան հատորը կարդալէն ետք:

Զաւէն Մարրլեանի «Երեք դաշնագիրներ» /1979թ./ աշխատութիւնը խորհրդա-քրքական յարաբերութիւններու շուրջ տպատրած էր յատկապէս այն առումով որ պատմագէտը խնդրոյ առարկայ դարձուցած եւ խորագոյն քննութեան ենթարկած էր Կարս-Արտահանի նաեւ Արցախի, Նախիջեւանի եւ Ախալքալաքի հայութեան համար տակաւին համաժամանակային, ինչու ոչ, անմարտելի համարուող միջազգային թնճուկը...

Աշխատութիւն, որ դժուարութիւն ունեցայ փնտռելու, գտնելու, կարծես այն տարիներուն արգիլուած ըլլալու հանգամանքովը: Եւ առաջին տպաւորութիւնս հեղինակի մասին այն էր,- տրամաբանօրէն կը կարծէի, թերեւս նոյնիսկ վրստահ էի,- որ հիացմունքիս արժանացած պատմագէտներու փաղանգէն է. նկատի ունիմ Յակոբ Ծ. Սիրունին, Լեւոն Չորմիսեան, անոնց ժամանակակիցը: Տարիներ անց իրողութիւնը բացայայտուեցաւ, երբ ՀՀ նախագահի հրամանագրով /2014թ./ Մովսէս Խորենացիի մետալին արժանացած Զաւէն Մարրլեան այցելեց Երեւան:

Բոլորովին այլ բարեբախտութիւն մըն էր, երբ տարիներ յետոյ մինչ այդ «ճանչցածդ» պատմագէտին կը հանդիպիս /2022թ. շնորհիւ բազմահմուտ բանասէր բարեկամիս՝ Կարօ Աբրահամեանի/ կը գրուցես անոր հետ իբրեւ ժամանակակցի եւ կը ստանաս ընծայագրուած հատորներ, բայց բնաւ չես հրաժարի՝ ատենին տպաւորուած այն ցանկութենէդ, որ ինք յատկանշական անձնաւորութեանց փաղանգին կը պատկանի:

Զաւէն Մարրլեանի «տեղը եւ դերը»,- հոգեմաշ արտայայտութիւն մը շատոնց գործածական,- հայ պատմագրութեան պարունակին մէջ շեշտ դարձակետային է յատկապէս այն առումով որ պատմութեան հաւաստագրութեան անաչառութեանը «կը ծառայի» եւ վերլուծակերպի նպատակայնութիւնը անժխտելի հանգամանքներու ու տարապայման ձգտումներու ընդմէջէն «դուռ կը բանան», որպէսզի Հայոց անիրաւունացեան խնդիրը վերստին քննարժանուի:

«Հայկական հարցի հոլովոյթը, 1939-2010» հատորը կը ներկայացնէ մինչեւ 70-ական թուականները երկարող հակամարտութիւններու քայլարշաւը. «Հայկական հարցը թուրք-ամերիկեան եւ թուրք-խորհրդային յարաբերութիւններու լուսանցքին վրայ /1974-1977/» ենթաբաժնին մէջ նոյնպէս ներառուած են միջազգային համաձայնագրեր /Հելսինքիի, ԱՄՆ-ի Ծերակոյտի արդարադատական Յանձնախումբի/, բայց տարբեր պետութիւններու միջեւ տարածայնութիւններու անգապելիութեան վտանգաւորութիւնը կը ստիպէ անոնց ձեռնպահ մնալ. «մոռցուած հողը կրնայ ՆԱԹՕ-ի ռազմադաշտ մը դառնալ»՝ ըստ լոնտոնեան «Թայմզ»ի զինուորական թղթակիցի. Մտավախութիւն մը Երրորդ աշխարհամարտի «սկիզբի» խորքին մէջ նկատի ունեցած էին այն որ Թուրքիան ի հարկին կրնար ռազմական հակազդեցութեան դիմել: Այս պարագային կը վտանգուէր նաեւ Հայաստանի սահմանները տարբեր ուղղութիւններով...

Հատորն ընդհանրապէս լայնընդգրկուն ժամանակաշրջանի մը ընդհանրապատկերը կը ներկայացնէ. համաշխարհային Բ. պատերազմին /1939-1945/ ընթացքին, Դաշնակիցներու եւ Թուրքիոյ միջեւ եղած յարաբերութեանց պատմագէտի անկողմնակալ նկատառումները, եզրայանգումները կ'առնչուին ոչ միայն ԽՍՀՄ շարք մը միութեանական հանրապետութիւններու քաղաքական վարքագծին եւ «ցանկութիւններուն»՝ անդամագրուելու միջազգային կառոյցներուն /յատկապէս, երբ «ՄԱԿ-ի հիմնադիր անդամներ ընդունուեցան Խ. Միութիւնը եւ իր բաղկացուցիչ հանրապետութիւններէն Ուքրանիական ԽՍՀ ու Պեղոռուսական ԽՍՀ-ն/՝ այլեւ Խ. Ռուսաստանին վերաբերող Կարսի դաշնագրին. «Այդ օրերուն անգլիական «Էկոնոմիստ» թերթը Ռուսիա եւ Միջին Արեւելք խորագրին տակ կը գրէր. «Վերջապէս Խորհրդային Հայաստան կրնայ 1921-ին Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ կնքուած Կարսի դաշնագրին վերաքննութիւնը պահանջել...»: Եզրայանգում մը. արդեօք կարելի է կարծել, որ ասիկա նախամտածուած Խորհրդային քայլ մըն էր թուրանականութեան դէմ պաշտպանութեան «ձեւին տակ», այն, ինչ «Կարս եւ Արտահանի պահանջք» 1945-ին յաջորդող զլուխին մէջ Զաւէն Մարրլեան տարբեր փաստարկներով կը ներկայացնէ ժամանակաշրջանի «Արեւելեան տարածքներու» նկատմամբ ունեցած իրենց շահը եւ նկրտումները «փայփայող» երկիրներու եւ Խ. Միութեան ընդմէջ հակամարտութիւնը: Նոյնիսկ քրիտանական-խորհրդային օգնութեան միացեալ յանձնախումբ մը ստեղծուեցաւ՝ ուղերձով մը՝ խնդրելով ՄԱԿ-ին, որ «արդարութիւն ըլլայ եւ հայ ժողովուրդը վերամիանայ իր պատմական սահմաններու մէջ»: Այնուհետեւ, պատմական զարգացումին «ընթացք տալով» Զ. Մարրլեան կ'արձանագրէ. «Խ. Միութեան փլուզումէն ետք յայտնի եղաւ որ Ստալին 1945 օգոստոսին Խ. Միութեան Արտաքին գործոց նախարարութեան պատրաստել տուած է ծրագիր մը, որուն հիման վրայ Թուրքիայէն Կարս Արտահանի շրջանը առնելէն ետք 20.500 քռկ. քլմ. հայկական եւ 5.500 քռկ. քլմ. վրացական հողեր պիտի միանան միութեանական հանրապետութիւններուն, բայց հայկական պահանջներուն թրքական հակազդեցութիւնը բռնուն էր»: Պատճառներէն ամենահիմնաւորը՝ հայերուն բացակայութիւնը յիշեալ շրջանէն եւ Թուրքիոյ տեսակէտէն ռազմագիտական կարեւորութիւն էր խնդրոյ առարկայ:

Հետագայ տարիներուն նոյնպէս «հողային ամբողջականութեան» խնդիրը շարունակաբար կ'արժանուի, մանաւանդ 1965թ. հայաստանեան իրադարձութեանց խորապատկերի վրայ առաւելս կ'առարկայանայ Հայոց պահանջատիրութեան նկրտումներու ողջ գունապնակը: Զ. Մարրլեան որպէս պատմական զարգացման ընթացքը ուշադրաբար գննող պատմագէտ չէր կրնար զանց առնել տարածաշրջանային մակընթացութիւնները եւ տեղատուութիւնները եւ

չարծարծել սահմանային զարգացումային ընթացքը՝ անյայտացող դրսեւորումներով. «Թուրք-խորհրդային սահմանի վերաշինման բանակցութիւնները» /1969-1973/ եւ 1973-ի համաձայնագիրը» /զուխ Զ/:

«Հայերը Համաշխարհային Բ. պատերազմին /Պէյրուք, 2020 թ.» հատորի նախաբանին մէջ Զաւէն Մարրլեան նաեւ անձնական վերապրումներու «կ'ենթարկուի», ինչ որ առաւելս «կ'ապրեցնէ», զարկ կու տայ ընթերցողի հետաքրքրաշարժ ըլլալուն. «Բ. Աշխարհամարտը, թերեւս վաղ մանկութեանս կը զուգադիպէր, ձեռով մը ապրեցայ եւ զգացի պատերազմի պարտադրած որոշ պայմաններ: Կը յիշեմ Յունիս-Յուլիս 1941-ին Պէյրուքի ռմբակոծումը անգլիական օդանւերէն, քանի գետնի վրայ իշխողն էր վիշիակն Ֆրանսան, կը յիշեմ, թէ ինչպէս մեր տան նրբանցքներուն կը պարկէինք գիշերները, կը յիշեմ մօրս արցունքները...»:

Ընդհանրապէս, պէտք է արձանագրել, որ Զաւէն Մարրլեան պատմագիտական յոյժ արժեւոր մեթոդի կը հետեւի: Աղբիւրագիտական տուեալները վերլուծաբար կը ներկայացնէ՝ ճշդումներ արձանագրելու առումով: Այն, ինչ պատմա-համեմատական սկզբունքի պահանջքն է, այս կերպ կը պահպանուի իրադարձութեանց միջժամանակային ընթացքի անսխալականութիւնը, ըսել կ'ուզենք՝ սկզբնական, հիմնադրիւր վաւերագրերու հաւաստիութիւնը. կնքուած պայմանագրերու միջպետական համաձայնագրերու,- տարբեր երկիրներու միջեւ,- յանձնարարականներու եւ պետութիւններու միջեւ եղած հակամարտ դիրքորոշումներու խորապատկերի վրայ այլեւայլ դրսերումներ, զորս կ'առնչուին հայութեան ճակատագրին՝ հիմնաւորապէս: Հոս էականը պատմաքաղաքական նկարագրականներն են՝ յստակ մէջբերումներով արեւմտեան եւ յատկապէս Թուրքիոյ թերթերէն. «Մապահ» իր 29 յունիս 1969-ի թիւին մէջ կը գրէ. «Ռուսերը սկսան Թուրքիայէն հող պահանջել: 1969-ին սկիզբը այս ուղղութեամբ ելան ըսելու, թէ թուրք եւ ռուս սահմանը արդարամտութեամբ ճշդուած չէ, հետեւաբար նոր սահմանագլուխ մը պէտք է գծել: Բուն պահանջը տարբեր բան է, սակայն Ռուսիա կը պահանջէ Կարսը եւ Արտահանը...»:

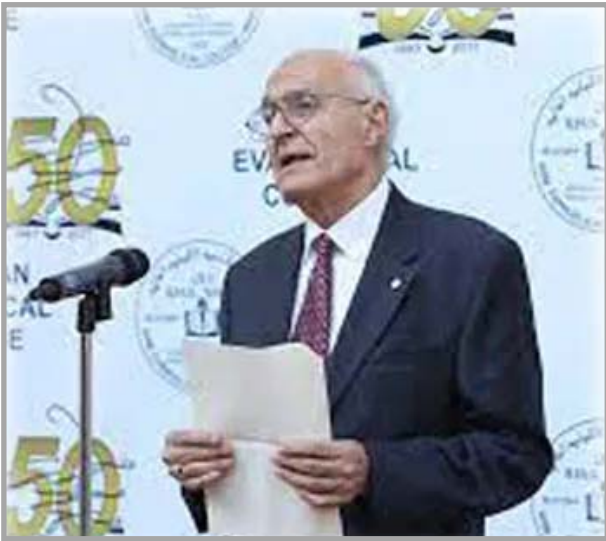
Անշուշտ, Ռուսիոյ նպատակը պարզ էր, աւելին, զուտ կայսերապետական: Յանկութիւնը՝ Հայաստանը իր հողերուն կցելը եւ սահմանակից ըլլալը, ոչ թէ հայութեան փափաքի իրականացումը: Մինչեւ 70-ական թուականները երկարող հակամարտութիւններու քայլարշաւը կը շարունակուի. «Հայկական Հարցը թուրք-ամերիկեան եւ թուրք-խորհրդային լուսանցի վրայ /1974-1977/» ենթաբաժնին մէջ նոյնպէս ներառուած են միջազգային համաձայնագրեր:

Արդեօք պիտի գա՞յ ժամանակը Հայկական հարցի. կարծես թէ ամէն յոյս կը ներշնչէ Զաւէն Մարրլեանը իբրեւ խորագիտակ պատմագէտ եւ յատկապէս Հայ Դատի լիարիւնութեան դեսպան մտաւորական, մանկավարժ: Այս ամէնը, ինչ կը վերաբերի հայութեան հողագրկումին, իրականին մէջ՝ ոգեգրկումին, կը շարունակուի նաեւ նոր ժամանակներու եւ իրաւակարգերու ատեն՝ Հայաստանի անկախութեան շրջանին ալ ներառնուած է Զ. Մարրլեանի պատմագիտական հետաքրքրութիւններու ծիրին մէջ. «Հայկական հարցի հոլովոյթը Ս. Միութեան անկումի նախորդող անմիջական շրջանին /1988-1990/»: Արդէն իսկ խնդրայարոյցը այն է, որ Զ. Մարրլեան աշխարհաքաղաքական հենքի վրայ կը մասնայատկէ Թուրքիոյ մտահոգ պետական դիրքորոշումն անշուշտ, Վազգէն Ա. կաթողիկոսի արտայայտած խօսքերէն՝ պատմութիւնը յեղաշրջող. «Կը հաւատամ, որ օր մը դարձեալ կը հաւաքուինք Արարատ լեռան շուրջ եւ մեր երագները պիտի իրականանան»: Հաւանաբար պատմագէտը նոյնպէս ներշնչուած է այս անխուսափելի բաղձանքով... Եւ կ'եզրայանգէ. «Հայկական Հարցը շարունակուող հարց մըն է, որ իր աւարտին չէ հասած, ուստի վերջաբան չունենար: Հայկական Հարցի հոլովոյթը կը շարունակի...»:

«Հայերը համաշխարհային Բ. Պատերազմին» աշխատութիւնը /Պէյրուք, 2020/ արդէն նոր ժամանակներու, նոր մարտահրաւերներու շուրջ «կը համախըմբէ» պատմագէտի գիտական մտածողութեան եւ մտահոգութեանց ողջ տեսածիքը. «Սփիւռքահայ քաղաքական խմորումներ» համաշխարհային Բ. պատերազմի նախօրեակին /1933-1939», քաղաքական նոր իրադարձութեանց ատեն պատմագէտ-վերլուծաբանի միտք բանին բոլորովին այլ իրողութիւններու սեւեռած,- չենք վարանիր ըսել տակաւին անյայտ-անիմանալի դէպքերու, դէմքերու միջոցաւ քաղաքական թատերաբեմ կը հրաւիրէ յետեղեռնեայ հայերու սերունդները, կը քննաբանէ «ցեղակրօններու շարժումը» մացի Գերմանիոյ մէջ: Հանգամանալի կը ներկայացնէ պատճառները, հետեւանքները, կը մասնայատկէ սփիւռքահայ կուսակցութիւններու դիրքորոշումը՝ Երկրորդ աշխարհամարտէն առաջ եւ յետոյ: Կ'անդրադառնայ Հայկական լեգէոնի կազմաւորման շարք մը խնդիրներու, յստակ նկարագիրը կու տայ Հայկական զօրաբանակներու՝ Հարաւային Գովկասի մարտերու ատեն՝ գրաւեալ Երոսպայի դիմադրական շարժումներու /1941-44/ ընթացքին... միով բանիւ, պատմական ողջ ժամանակաշրջանի մը իրաւ համապատկերը կը նշմարուի. եւ ինչպէս կը նշէ յառաջաբանին մէջ, ջանացած է ըստ կարելոյն. «Բ. պատերազմին Հայկական առնչութիւնները պատմագրել, վաւերաթուղթերու, փաստերու եւ կարեւոր սկզբնաղբիւրներու վրայ, որպէսզի ազգովին սերտուին անցեալի պատահարները, ապագայի մտահոգութիւններով»:

Յիրաի՝ սխրանք մը, իրագործուած Զաւէն Մարրլեան անձանձիւր պատմագէտին նուիրականութեան շնորհիւ: Եւ մենք ալ պարտ ենք վարձահատոյց ըլլալ գնահատանքով՝ աննահանջ յամառութեամբ մը... չմոռնալով, որ 2028թ. կը լրանայ մեծանուն պատմագէտի 90-ամեակը:

andranikean@yahoo.com
Երեւան

«ՆԱՏԻՒՐՄՈՐՏ ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ».

ԱՐԹՈՒՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆԻ ԳՈՒՆԱՅԻՆ ԵՐԿԽՕՍՍՈՒԹԻՒՆԸ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ԱԼՄԱՍՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Թեքեան Մշակութային Միությունում բացուած «Նատիւրմորտ ինքնակենսագրութեամբ» ցուցահանդէսում ներկայացուած են բանաստեղծ, գրականագէտ եւ նկարիչ դոկտ. Արթուր Անդրանիկեանի տարբեր տարիներին ստեղծած վառ, գունեղ կտաւները: Դրանք ինքնաարտայայտման եւ ներքին երկխօսութեան արդիւնք են՝ նկարչի մտորումների, զգացողութիւնների, յիշողութիւնների ու աշխարհընկալման գեղանկարչական արտայայտութիւնը: Արթուր Անդրանիկեանի ստեղծագործական աշխարհում գրականութիւնն ու գեղանկարչութիւնը միմեանցից անջատ ոլորտներ չեն: Բառի եւ գոյնի միջոցով նա նոյն ներքին տարածքն է ուսումնասիրում՝ փորձելով տեսանելի դարձնել այն, ինչը յաճախ դժուար է արտայայտել բառերով:

2017 թուականը ստեղծագործական առանձնայատուկ փուլ է եղել նկարչի համար. մի ժամանակ, երբ ներքին ապրումները, մտորումներն ու դիտարկումները մեծ ինտենսիւթեամբ վերածուել են կտաւների: Յուցասրահ մտնելիս առաջինը գրաւում է գոյնը: Կտաւները կառուցուած են վառ եւ հակադրոտող գունային յարաբերութիւնների վրայ՝ խորը կապոյտի, արեւային դեղինի, կանաչի, կարմիրի, նարնջագոյնի եւ այլ յագեցած երանգների համադրութիւններով: Գոյնները ոչ միայն առանձնացնում են առանձին աշխատանքներ, այլեւ ամբողջ ցուցասրահում ստեղծում են միասնական, էներգետիկ միջավայր: Կտաւներում նկատելի են ալիքաձեւ, հոսող եւ ազատ վրձնահարուածներ:

Անդրանիկեանի աշխատանքների զգալի մասը կարելի է դիտարկել անառարկայական կամ արստրակտ գեղանկարչութեան համատեքստում, որտեղ յստակ առարկայական պատկերը երկրորդ պլան է մղւում, իսկ առաջնային են դառնում գոյնը, ձեւը, ռիթմը եւ զգացողութիւնը: Այդ պատճառով նոյն կտաւը տարբեր դիտողների համար կարող է բացուել տարբեր կերպ՝ մէկի համար որպէս բնութեան շարժում, միւսի համար՝ ներքին լարուածութիւն կամ յիշողութեան պատկեր:

Աշխատանքների մասին խօսելիս դժուար է շրջանցել այն հիմնական լեզուն, որով նկարիչը կառուցում է իր աշխարհը՝ գոյնը: Անդրանիկեանը նշում է՝

«Գոյներն ու վրձնահարուածները հիմնական պատմողական միջոցներն են միջադժուար համար: Դրանց միջոցով սկսում է ներքին երկխօսութիւն նկարչի եւ նրա «երկրորդ ես»-ի միջեւ՝ գունային փոխյարաբերութիւնների, կոմպոզիցիոն տարբերակների եւ այն ամէնի շուրջ, ինչ տեսողական ու երեւութական միջավայրի արգասիք է: Այդ երկխօսութիւնը դիտողից պահանջում է գրեթէ անշօշափելի, գունամտածողական հոգեվիճակների ընկալում: Ըստ Ռոլան Պարտի՝ արուեստագէտի նրբազգացողութիւնը սիրահարի նրբազգացողութիւն է: Ուրեմն պէտք է միայն վերապրել, ինչպէս Պախ, Հայտն կամ Շոփեն լսելիս»:

Յուցահանդէսի ամենաուշագրաւ թեմատիկ գծերից մէկը երազն է: «Անուրջներ», «Երագուած անքնութիւն», «Ձբօսանք քնի եգրերին», «Կոմպոզիցիա երագներ տեսնելիս», «Նեարդային երագներ», «Հրդեհ երագում» եւ «Տեսիլքներ» աշխատանքները ստեղծում են մի ամբողջ ներքին տարածք, որտեղ իրականութեան եւ երեւակայութեան սահմանները դառնում են շարժուն: «Երագուած անքնութիւն» եւ «Ձբօսանք քնի եգրերին» վերնագրերը յատկապէս ընդգծում են քնի եւ արթնութեան սահմանային վիճակը, իսկ «Կոմպոզիցիա երագներ տեսնելիս»-ը երազը կապում է հենց ստեղծագործական գործընթացի հետ: «Նեարդային երագներ» եւ «Հրդեհ երագում» վերնագրերը կարող են ընկալուել որպէս աւելի լարուած ներքին վիճակների պատկերային շարունակութիւն: Անդրանիկեանի արուեստը, սակայն, չի սահմանափակւում միայն անձնական եւ երագային տարածքով: Նրա աշխատանքներում յայտնւում են նաեւ հայրենիքի, հեռանալու, տարածութեան, սահման-

ների եւ յիշողութեան թեմաները: «Արտագաղթող երկիր» վերնագիրն արդէն իսկ փոխում է սովորական դիտանկիւնը. սովորաբար արտագաղթում է մարդը, մինչդէռ այստեղ «արտագաղթողը» երկիրն է: Այս հակադրութիւնը հայրենիքի մասին մտածելու հնարաւորութիւն է տալիս ոչ միայն որպէս աշխարհագրական տարածքի, այլեւ յիշողութեան մէջ պահպանուող պատկերի: «Խռովքի սահմաններում», «Խաչուած պատուհաններ» եւ «Խաղաղ անկում» աշխատանքները եւս բաց են տարբեր մեկնաբանութիւնների համար: Դրանց վերնագրերում սահմանը, պատուհանը, անկումն ու խաղաղութիւնը

կարող են ընկալուել ինչպէս արտաքին իրականութեան, այնպէս էլ մարդու ներքին աշխարհի հետ կապուած պատկերներ:

Արթուր Անդրանիկեանի ստեղծագործական աշխարհում Վանը ներկայ է ոչ միայն որպէս պատմական յիշողութիւն, այլեւ որպէս գրական տեսիլք: «Իմ տեսիլքների Վանը» եւ «Վանայ պարտէզներ» գործերի վերնագրերը մատնանշում են, որ Վանը նրա ստեղծագործութեան մէջ կարող է ներկայանալ ոչ միայն որպէս պատմական քաղաք, այլեւ որպէս յիշողութեան, տեսիլքի եւ մշակութային ժառանգութեան գեղարուեստական տարածք: Վանի թեման այս առումով կարելի է դիտարկել Անդրանիկեանի՝ արեւմտահայ գրականութեան եւ պատմամշակութային յիշողութեան նկատմամբ ունեցած

հետաքրքրութեան աւելի լայն համատեքստում: Այստեղ Վանը դուրս է գալիս գոյտ պատմական աշխարհագրութեան շրջանակից եւ վերածում ներքին տարածութեան «Իմ տեսիլքների Վանը» յատկապէս ընդգծում է այդ փոխակերպումը, իսկ «Վանայ պարտէզներ» անուանումը առաջ է բերում քաղաքի բնապատկերի, մշակութային ու մարդկային կենքի եւ յիշողութեան մէջ պահպանուած պատկերների հետ կապուած ասոցիացիաներ: Այս աշխատանքների կողքին ցուցահանդէսի վերնագիրը՝ «Նատիւրմորտ ինքնակենսագրութեամբ», ստանում է առանձնայատուկ նշանակութիւն: Նատիւրմորտը սովորաբար ենթադրում է առարկաների անշարժ աշխարհ, սակայն այստեղ այդ աշխարհն ունի «ինքնակենսագրութիւն»: Առարկաները, գոյները, կոմպոզիցիաներն ու պատկերները դառնում են ապրած ժամանակի հետքեր:

Անդրանիկեանի պատկերային աշխարհը հասկանալու համար կարելու է նաեւ հենց նկարչի՝ արուեստի մասին մտածողութիւնը: Նա ասում է.

«Անառարկայական արուեստը իրականութիւն է մէկ այլ հոգեւոր իրականութեան մէջ, այնտեղ պէտք է փնտռել ներդաշնակութիւն կարգաւորող ամենայն Աստուածայինը: Այնտեղ է, որտեղ երաժշտութեան եղծումը հասնում է նուազագոյնի, այնտեղ է բնութիւնը տարածում ամենաժամանակային՝ ընդլայնելով դիտողի գիտակցութեան սահմանները: Այնքան ժամանակ, քանի դեռ աշխարհը վերստին չի յայտնաբերուել, չափազանց դժուար, նոյնիսկ վտանգաւոր է ապրել: Աշխարհի վերափոխումը մեր կամքից անկախ է: Կտաւի գեղագիտական հնչողութեան ներշնչութեամբ ինտուիցիայի՝ իբրեւ գոյնի ընթացքիւնը պայմանաւորող հզօր գործօնի, դերը խիստ առաջնային. ինտուիցիան կամ բնութեան անհատական վերապրում: Ես փորձում եմ ապրել աւելի յաճախ սահմանների վրայ, հոսանքին հակառակ: Այս պահ է հոգեւոր յիշողութիւնը արթուն, զգայելի: Հոգեւոր յիշողութիւնը արթուն-զգայելի: Հոգեւոր յիշողութիւնն է միայն: Ինչ-որ անստեղծ է, չի արարուել՝ մինչեւ իւրաքանչիւրիս ծնունդը»:

«Նատիւրմորտ ինքնակենսագրութեամբ»-ը միայն ցուցահանդէսի անուն չէ. այն Արթուր Անդրանիկեանի գեղարուեստական աշխարհի բնութագիրն է, որտեղ անձնական յիշողութիւնը, երազը, տեսիլքը եւ պատմական տարածութիւնը վերածուած են գոյնի ու ձեւի:

Երեւան

ԻՆՁՆ Է «ՎԱՏ» ԿԱՄ «ԼԱԻ» ՀԱՅՈՒԹԵԼԱՆ ՀԵՏ

ԱՐԵՎ ՂԱՐԱԲԷՐԵԱՆ

Վերջին տարիներին Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայութիւնը հիմնականում բաժանուել է երեք խոշոր խմբերի՝ Հայաստանի գործող իշխանութիւնների կողմնակիցների, գործող իշխանութիւնների ընդդիմադիրների եւ այն մարդկանց, որոնք թուով աւելի շատ են, քան առաջին երկու խմբերը միասին վերցրած, սակայն չեն հետաքրքրում ազգային հարցերով եւ պատրաստ չեն աշխատանք տանել հայրենիքի բարեկեցութեան համար։

Եւ մարդկանց սոցիալական վարքագծի եւ/կամ նրանց քաղաքական դիրքորոշումների մասնագէտ չեմ։ Սակայն վերջին 10 տարիների ընթացքում ժամանակիս մեծ մասը Հայաստանում անցկացնելով՝ տեսնում եմ շատ բաներ եւ լսում եմ, թէ մարդիկ ինչ են խօսում։ Այս յօդուածում թուարկել եմ այնպիսի դէպքեր եւ երեւոյթներ, որոնց վերջին շրջանում անձամբ ակնանատես եմ եղել կամ որոնց մասին լսել եմ՝ նպատակ ունենալով ընդհանուր պատկերացում տալ ազգի հոգեվիճակի մասին։

Այս յօդուածը կարդալուց յետոյ ոմանք կարող են ասել, որ ես ընդդիմութեան անդամ եմ, եւ դրա համար եմ մման բաներ ասում։ Միւսները կարող են մտածել, որ ես չեմ սիրում զուարճանալ եւ վայելել շքեղ կեանքը, իսկ ուրիշները կարող են ունենալ բոլորովին այլ կարծիքներ։ Իմ նպատակն է ներկայացնել տարբեր գործողութիւններ եւ իրադարձութիւններ՝ ցոյց տալու ազգի վիճակն այնպէս, ինչպէս ես եմ այն տեսնում։ Այս ամէնը կարդալուց յետոյ դուք կարող էք ինքներդ եզրակացութիւններ անել։

Կառավարութիւնը դատական գործ է յարուցել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի դէմ, քանի որ նա, չնայած դատարանի որոշմանը, հրաժարուել է վերականգնել մի վարդապետի հոգեւոր պաշտօնը, որին հեռացրել էր եկեղեցուց, երբ վերջինս կառավարութեան կողմն էր բռնել եկեղեցու դէմ։

Յայտարարուել էր, որ առաջին դատական նիստը տեղի է ունենալու ուրբաթ կէսօրից յետոյ՝ Էջմիածնում։ Սպասում էր, որ դատարանի շէնքի առջեւ մեծ բազմութիւն կը հաւարուի՝ Կաթողիկոսին աջակցելու համար, սակայն այնտեղ ընդամենը մօտ 2,000 մարդ էր ներկայ։

Ես մեքենաս կայանել էի դատարանի հետեւի կողմի մի փողոցում՝ խցանումներից խուսափելու համար։ Երբ հեռանում էի, մի բնակիչ, որը կանգնած էր իր տան դռան շնմին, հարցրեց ինձ, թէ ինչ է տեղի ունենում։ Ես հարցրեցի՝ արդեօք նա լսե՞լ է լուրը, սակայն նա չէր լսել։ Ես պատմեցի նրան գործի մասին եւ հարցրեցի՝ արդեօք ինքն էլ կը միանայ հաւաքուածներին։ Նա ուտերը թօրուեց, եւ ականյայտ էր, որ Կաթողիկոսին աջակցելու որեւէ մտադրութիւն չուներ։

Յաջորդ երեկոյեան Գառնիի տաճարում երաժշտական միջոցառում էր՝ լուսային շոունով։ Այնտեղ առնուազն երկու անգամ աւելի շատ մարդ կար, քան դատարանի առջեւ։ Մասնակիցները հիմնականում երիտասարդներ էին, որոնք վճարել էին 10,000-ից 20,000 դրամ (\$28-ից \$55)՝ կախուած նրանից, թէ երբ էին գնել տոմսերը, եւ Երեւանից աւելի քան մէկ ժամ ճանապարհ էին անցել՝ միջոցառմանը մասնակցելու համար։ Բոլորը կարծես երջանիկ էին եւ վայելում էին բաց երկնքի տակ անցկացուող միջոցառումը՝ խմելով տեղում վաճառուող սուրճ կամ ալկոհոլային խմիչքներ։

Այս երկու միջոցառումների վերաբերեալ կարող էք ինքներդ եզրակացութիւններ անել եւ որոշել, թէ մարդիկ ինչպիսի վերաբերմունք ունեն լաւ ժամանակ անցկացնելու եւ եկեղեցուն աջակցելու հարցում։ Ես եկեղեցի կանոնաւոր յաճախող կամ հաւատացեալ մարդ չեմ, սակայն յարգում եմ Հայ Առաքելական Եկեղեցին, քանի որ այն շուրջ 1,000 տարի, երբ հայ ժողովուրդը պետականութիւն չուներ, փաստացիօրէն կատարել է պետական կառավարման դեր։

Վերջին 12 ամիսների ընթացքում ես 16 անգամ թռել եմ Երեւանից դուրս եւ վերադարձել Երեւան։ Ամէն անգամ ինքնաթիռը լիքն էր, եւ հայերը մեկնում էին արտերկիր՝ ահագնասանալու եւ գրօսաշրջութեան նպատակով կամ վերադառնում էին հայալիսի ուղեւորութիւնից։

Հետաքրքիր է նաեւ, որ Ատլանտեան ովկիանոսը հատող թռիչքներում քիզնես եւ պրեմիում դասերի ուղեւորների մեծամասնութիւնը հայեր են։ Տուպայի առեւտրի կեդրոններում կարելի է տեսնել դիզայներական խանութների պայուսակներով հայերի, եւ եթէ ցանկանում էք հայերի տեսնել, պէտք է գնաք լաւագոյն ռեստորաններ կամ հիւրանոցներ, օրինակ՝ Աթլանտիս Բոյալ։ Ես Աթէնքում էի եւ պատմական վայրերում կամ թանգարաններում հայի գրեթէ չտեսայ, սակայն նկատեցի հայերին Աթէնքի Ռիվիերայի ռեստորաններում, որտեղ սեղաններն ամբողջութեամբ ծածկուած էին ուտելիքով, իսկ նրանք անընդհատ կենացներ էին խմում։

Շարմ էլ Շէյխում ես նստած էի լողաւազանի մօտ գտնուող պարում եւ պատահաբար օգնեցի մի երիտասարդ հայ տղայի խմիչք պատուիրել։ Այնուհետեւ սկսեցիմք գրուցել, եւ ես հարցրեցի՝ արդեօք նա արձակուրդի՞ էր եկել։ Նա ասաց, որ երկու շաբաթով այնտեղ է՝ մեղրամիսն անցկացնելու համար։ Նշեմ որ սա ծովափին գտնուող հինգաստղանի հիւրանոց էր՝ նախատեսուած միայն մեծահասակների համար։ Այդ հիւրանոցում նաեւ այլ հայեր կային։ Պէտք է նշել, որ ամէն առաւօտ Երեւանից Շարմ էլ Շէյխ չորս չուերք կալ։

Մի քանի շաբաթ առաջ հանդիպեցի միջնակարգ դպրոցի դասընկերոջս, որը ութ տարի անց երկրորդ անգամ այցելել էր Հայաստան։ Նա Լոս Անճելըսից Երեւան էր թռել Թուրքական աիաընկերութիւնով եւ շատ էր գովում այդ աիաընկերութեան լաւ սպասարկումն ու ինքնաթիռները։ Օրերս ես էլ կարճատեւ այցով Եւրոպա մեկնելու նպատակով Ջուրթոնոց օդանաւակայանում էի։ Երբ մտալ մեկնելու սրահ, առաջինը Թուրքական աիաընկերութիւնի հաշուառման կէտն էր, եւ ուղեւորների հերթն այնքան երկար էր, որ գրեթէ հասնում էր գլխատր մուտքին։ Թւում է՝ հայերը որեւէ խնդիր չունեն թուրքական աիաընկերութիւնով թռչելու՝ չնայած թուրքերի հետ ունեցած անցեալի եւ ներկայի պատմութեանը։ Չէ՞ որ հէնց այդ երկրի նախագահն է որ այս օրերին հպարտութեամբ յայտարարում է, թէ Թուրքիան Արցախը «ազատագրել է» հայերից։

Կարելի է եզրակացնել, որ բնակչութեան բաւական մեծ հատուածը փող ունի եւ վայելում է լաւ կեանքը։ Նման մարդկանցից չպէտք է ակնկալել, որ ակտիւօրէն ընդդիմանալու են ներկայիս իշխանութիւններին, քանի որ նրանք չեն ցանկանում վտանգել իրենց յարմարաւէտ կեանքը։

Վերջերս կէսօրից յետոյ հանդիպեցի Արմաւիրի մարզից մի ընկերոջ, որն ականյայտօրէն վրդովուած էր։ Հարցրի, թէ ինչու է նեղուած, եւ նա պատմեց, որ իրենց գիւղում վիճաբանել էր մի խումբ գիւղացիների հետ, որոնք ասում էին, որ Թուրքիայի հետ սահմանը բացելը լաւ կը լինի իրենց համար, քանի որ այդ դէպքում կարող են իրենց լոյկն ու վարունգը վաճառել թուրքերին եւ հարըստանալ։ Նա փորձել էր բացատրել նրանց, որ Թուրքիան աշխարհում լոյիկի խոշորագոյն արտադրողն է, եւ թուրքերին մեր լոյիկները պէտք չեն լինի, սակայն, ըստ նրան, դա այդ մարդկանց գլուխները չէր մտնում։ Պէտք է այս գիւղացիներին հարցնել, թէ ինչու այս բոլոր տարիների ընթացքում նրանք իրենց

լոյիկը չեն վաճառել Իրանին, որի հետ սահմանը բաց է, եւ որը Արմաւիրի մարզին շատ աւելի մօտ է, քան Թուրքիան։ Ինչ՞ *կատեգորիայի* մէջ պէտք է դասենք այս միամիտ գիւղացիներին։

Մեքենայիս համար նոր անուադողեր էին անհրաժեշտ, ուստի գնացի մի խանութ, որը Հայաստանում յայտնի անուադողերի ապրանքանիշերից մէկի ներկայացուցիչն է եւ որը ընկերներիցս մէկն էր խորհուրդ տուել։ Մինչ սպասում էի, որ անուադողերը տեղադրեն, սկսեցի գրուցել խանութի սեփականատիրոջ հետ։ Երբ նա իմացաւ, որ ես Լոս Անճելըսից եմ, ասաց, որ իր ընտանիքը բնակւում է Կլենտլլում, եւ ինքը պարբերաբար այցելում է նրանց, քանի որ ունի գրին քարտ։

Նա նաեւ իշխանութիւնների հաստատական կողմնակից էր եւ ինձ ասում էր, որ այժմ Հայաստանում ամէն ինչ շատ աւելի լաւ է։ Ես հարցրի նրան՝ եթէ նա աջակցում է իշխանութիւններին եւ կարծում է, որ ամէն ինչ լաւ է, ապա ինչու՞ է իր ընտանիքը Միացեալ Նահանգներում։ Նա պատասխանեց, որ իր դուստրը UCLA-ում բժշկական կրթութիւն է ստանում, իսկ տղան յաջորդ տարի պէտք է սկսի ԱՄՆ քոլեճում ուսումնառութիւնը։ Նրա ձայնի տօնից ակընյայտ էր, որ նա մտածում էր՝ «ինչպէ՞ս եմ ես համարձակւում կասկածի տակ դնել իր կեանքի ընտրութիւնները»։ Սա արդեօք հակասութիւն չէ՞։ Նա աջակցում է իշխանութիւններին եւ կարծում է, որ նրանք հիանալի աշխատանք են կատարում, սակայն, ըստ երեւոյթին, դա բաւարար լաւ չէ իր ընտանիքի համար։

1990 թուականի օգոստոսի 8-ին ՀՅԴ-ն յայտարարեց, որ իր կազմակերպական կառոյցը վերադարձել է Հայաստան։ Այդ յայտարարութիւնը տեղի ունեցաւ խորհրդարանում, իսկ յետոյ այդ մասին յայտարարուեց նաեւ Օփերայի շէնքի լեփ-լեցուն դահլիճում։ Միաժամանակ հազարաւոր մարդիկ կանգնած էին շէնքին կից հրապարակում։ Անցնենք 36 տարի առաջ՝ եւ հասնենք 2026 թուականի օգոստոսի 8-ին՝ շաբաթ օրուայ, ժամը 13:00-ին։ Այդ օրը յայտարարուել էր հաւաք Եռաբլուրում՝ այդ օրուայ տարեդարձը նշելու եւ Արցախեան պատերազմներում զոհուածների յիշատակը յարգելու համար։ Ներկայ էր ընդամենը 64 մարդ։ Դէ ինչ, արդեօ՞ք պէտք է մտահոգուենք եւ վրդովուենք։ Գուցէ ոչ։ Ի վերջոյ, ՀՅԴ-ի անդամներն էլ նոյն ժողովրդի մի մասն են, որը հիմա նախըմտրում է զուարճանալ, խմել եւ ուտել շքեղ վայրերում։

Բացի Երեւանի շքեղ ռեստորաններից, պարերից եւ ակումբներից, այժմ Հայաստանի միւս հատուածներում նոյնպէս բազմաթիւ շքեղ վայրեր կան, ուր մարդիկ գնում են լաւ ժամանակ անցկացնելու։ Այն երեկոյ, Գառնիի տաճարից վերադառնալիս տեսայ Գառնիի մօտ մի քանի նոր բացօթեայ ռեստորաններ, որոնք լիքն էին մարդկանցով եւ որտեղ կենդանի երաժշտութիւն էր հնչում։ Այնուհետեւ Երեւան վերադառնալու ճանապարհին անցանք Ջրվէժով, որտեղ ծանր երթեւեկութիւն էր, քանի որ մի քանի շքեղ սրահներում խնջոյքներ կամ հարսանիքներ էին։ Ըստ երեւոյթին, հէնց դա է այն, ինչ մարդիկ ցանկանում են այս օրերին։

Երեւանում ամառային երեկոները հաճելի եւ տաք են, ուստի կարելի է տեսնել բազմաթիւ բացօթեայ հաւաքներ եւ միջոցառումներ։ Մի շաբաթ զինու փառատօն է, միւս շաբաթ՝ զարեջրի փառատօն, իսկ յետոյ՝ անվճար համերգներ Հանրապետութեան հրապարակում։ Բոլոր մման միջոցառումներին հազարաւոր մարդիկ են մասնակցում, եւ երբեմն նոյնիսկ դժուար է տեղաշարժուել բազմութեան մէջ։ Այս տարի նաեւ համերգներ են անցկացւում Օփերայի շէնքի տանիքում, որոնց տոմսերը սովորաբար արժեն 20,000 դրամ (\$55)։ Եթէ ցանկանում էք մասնակցել, պէտք է տոմսը գնել հէնց միջոցառման մասին յայտարարելուց յետոյ, հակառակ դէպքում այն արագ սպառում է։

Մենք երկու օրով գնացիմք Գիւմրի։ Ուշ ճաշելուց յետոյ մեքենայով շարժւելցիմք քաղաքի կենտրոն՝ հիւրանոց գնալու համար։ Ուտիկանութիւնը որոշ փողոցներ փակել էր, իսկ քաղաքի գլխատր հրապարակի շրջակայքի փողոցներում խցանումներ էին։ Պարզեցի, որ այդ երեկոյ անվճար համերգ էր նախատեսուած՝ «Երիտասարդութեան միջազգային օրուայ» կապակցութեամբ։ Բեմ էր տեղադրուել Աբովեան փողոցի վերջնամասում, որը միայն եկտիտոների համար նախատեսուած փողոց է։ Երբ այդ երեկոյ համերգը սկսուեց, ամբողջ փողոցը լեփ-լեցուն էր մարդկանցով։ Ես յիշեցի Սրբազան շարժման ժամանակ Գիւմրու մշակոյթի կենտրոնի դիմացի բաց տարածքում կազմակերպուած հաւաքը։ Այն ժամանակ կազմակերպիչները կարծում էին, որ բաւական մեծ թուով քաղաքացիներ էին մասնակցել, սակայն անվճար համերգի բազմութիւնը շատ աւելի մեծ էր։

Հնարատր է, որ Հայաստանի յաջորդ առաջնորդը լինի հանրայայտ սիրուած երգիչ, որը իր հազարաւոր աջակիցներից կ'ուզենայ քուէարկել իր օգտին։ Կասկած չունեմ, որ մեծ թուով մարդիկ կը քուէարկեն, քանի որ Հայաստանում ընտրողների մեծ մասին չի հետաքրքրում տուեալ անձի դիրքորոշումը տարբեր հարցերի վերաբերեալ կամ թեկնածուի քաղաքական ծրագիրը։ Նրանք քուէարկում են այն մարդու օգտին, որին պարզապէս սիրում են կամ համակրում։ Միկարծեք, թէ այս միտքը ծիծաղելի է։ Վերջին ընտրութիւններից առաջ ես գրուցում էի մի կնոջ հետ, եւ նա ասաց, որ չի քուէարկելու Քոչարեանի օգտին՝ «Հայաստան» դաշինքի համար, քանի որ իրենց դուր չի գալիս նրա հարսը՝ Սիրուշն, որը Հայաստանում յայտնի երգչուի է։

Վերջերս գրուցում էի Սփիւռքի մի հին ծանօթի հետ, որն ինձ ասում էր, որ վերջին մի քանի տարիներին Հայաստանը ծաղկում է։ Որպէս դրա ապացոյց նա նշում էր, որ ճանապարհները ասֆալտապատուել են, Երեւանում շքեղ շէնքեր են կառուցուել, մարդիկ լաւ մեքենաներով են երթեւեկում, իսկ Երեւանի կենտրոնը նման է եւրոպական քաղաքի։ Ինչ-որ իմաստով նա ճիշդ է։ Սակայն պէտք է աւելի խոր նայել՝ այսպէս կոչուած «ծաղկման» հետ կապուած խնդիրները տեսնելու համար։ Անկախութիւնից յետոյ առաջին 28 տարիների ընթացքում Հայաստանը կուտակել էր 7 միլիարդ դոլարի արտաքին պարտք, իսկ դրան յաջորդած վերջին ութ տարիներին արտաքին պարտքն աճել է եւս 7 միլիառ տոլարով։

Ի հարկէ, եթէ այդքան մեծ գումար կարճ ժամանակում ներդնես Հայաստանի մման փոքր երկրի տնտեսութեան մէջ, արդիւնքում «ծաղկման» նշաններ կը լինեն։ Սակայն հարց է ծագում՝ ինչպէ՞ս եւ ո՞վ է վերադարձնելու այդ բոլոր վարկերը։ Հայաստանի տնտեսութիւնն այնքան հզօր չի, որ կարողանայ բաւարար չափով դրամական միջոցներ ստեղծել 14 միլիառ տոլարը վերադարձընելու համար։ Սա այն խնդիրներից է, որին մարդիկ բաւարար ուշադրութիւն չեն դարձնում։ Նրանք ուրախանում են անմիջական արդիւնքներով՝ առանց մտածելու ապագայ հետեւանքների մասին։

Յ Ա Ի Ա Կ Յ Ա Գ Ի Ր

Խոր ցառվ տեղեկացանք Դոկտ. Փրոֆ. ՄԻԼՎԱ ՊԱՊԱՅԵԱՆ ԳԱՐԱՅԵԱՆԻ անժամանակ մահուան գոյժը:

Մեր սրտագին ցառակցությունները կը յայտնենք իր դուստրին եւ փեսային՝ Տոքթ. Խաչիկ եւ Ջելա Գարակէօզեաններուն եւ թոռնուհիներուն, եղբոր՝ Արա եւ Սոնիա Պապայեաններուն եւ զաւակներուն, ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաներուն եւ հարազատներուն:

Կ'աղօթենք որ Բարձեալն Աստուած իր հոգւոյն հանգիստ եւ երկնային արքայութիւն պարգեւէ, իսկ սգակիր հարազատներուն՝ համբերութիւն եւ սփոփանք:

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻԱՅԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԳԱՆԱՏԱՅԻ ԱՐԵՒՏԵԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿ

Յ Ա Ի Ա Կ Յ Ա Գ Ի Ր

Վահան Թէքէեան վարժարանի Հոգաբարձութիւնն ու Տնօրէնութիւնը սրտի խոր կսկիծով իմացան Փրոֆ. Միլվա Գարայեանի մահուան գոյժը, որ պատահած է 19 Սեպտեմբեր 2026-ին:

Այս տխուր առիթով, մեր խորին ցառակցություններն ու անկեղծ վշտակցությունը կը յայտնենք հանգուցեալի դստր՝ Տոքթ. եւ Տիկ. Խաչիկ եւ Ջելա Գարակէօզեանին եւ զաւակներուն, եղբոր՝ Տէր եւ Տիկ. Արա եւ Սոնիա Պապայեաններուն եւ զաւակներուն, Տիկ. Հերմինէ Պապայեանին եւ զաւակներուն, ինչպէս նաեւ ընտանիքի բոլոր հարազատներուն ու սգակիրներուն՝ մաղթելով երկնային մխիթարութիւն եւ տոկոմութիւն:

Ողբացեալ Փրոֆ. Միլվա Գարայեան իր արժանաւոր հետքը ձգած է մեր ազգային եւ կրթական կեանքին մէջ: Ան եղած է դուստրը Վահան Թէքէեան վարժարանի կրթական առաքելութեան ու բարգաւաճման սատարող նուիրեալ ու կարկառուն դէմքերէն՝ մտատրական, գրող, հասարակական գործիչ, ուսուցիչ եւ վարժարանիս երկարամեայ բազմավաստակ տնօրէն՝ Երուանդ Պապայեանի, որ իր ամբողջ էութեամբ ծառայեց մեր վարժարանին եւ անոր սերունդներու դաստիարակութեան:

Փրոֆ. Միլվա Գարայեանի լուսաւոր յիշատակը պիտի շարունակէ ապրիլ անոր հարուստ վաստակին, կրթական ծառայութեան եւ ազգային գործունէութեան մէջ, ինչպէս նաեւ բոլոր անոնց սրտերուն մէջ, որոնք ճանչցան զինք եւ վայելեցին անոր ներկայութիւնն ու բարեկամութիւնը:

Թող երկնային լոյսերու մէջ խաղող հանգչի իր բարի ու լուսաւոր հոգին:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ՎԱՐՇԱՐԱՆԻ

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԵՏԱԳՈՅՆ ԼՈՍ ԱՆՃԵԼՇՄԻ ՄԱՍՆԱՃԻՂ
Tekeyan Cultural Association Metro Los Angeles Chapter

Գինեձօն

Յավերժական Հայաստան: Նորատուսի Խաչքարերը
Սուրբ Նշաններ, Մոռացված Ձայներ եւ Հավատքի Արձագանգներ

Eternal Armenia Khatchkars - The CrossStones of Noratus
Sacred Symbols, Forgotten Voices, and the Echoes of Faith

Գլխաւոր բանախօս, հեղինակ եւ լուսանկարիչ

Դավիդ Քարամյան

DAVID KARAMIAN

Keynote speaker, author and photographer

Eternal Armenia: Khatchkars - The CrossStones of Noratus
Sacred Symbols, Forgotten Voices, and the Echoes of Faith

Հավերժական Հայաստան: Նորատուսի Խաչքարերը
Սուրբ Նշաններ, Մոռացված Ձայներ եւ Հավատքի Արձագանգներ
DAVID KARA-MIAN

David Karamian will present his newest book, *Eternal Armenia: Khatchkars – The CrossStones of Noratus*, a three-year project exploring the ancient cemetery of Noratus, home to the world's largest surviving collection of Armenian khatchkars (cross-stones). Through photography, history, and cultural reflection, the presentation offers a journey into one of Armenia's most extraordinary sacred landscapes and the enduring legacy of its Christian heritage.

Կիրակի, 4 Հոկտեմբեր 2026-ին,
կ.է. Ժամը 5:00-ին

Sunday, October 4, 2026, 5:00 PM

ԹՄՄ Պէշկէօթիւրեան կեդրոնին մէջ:

Tekeyan Cultural Association Beshgeturian Center

1901 N. Allen Avenue, Altadena, CA 91001

info@tekeyanla.org

35 ՏԱՐԻ՝ ՀԱՅԵՐԷՆՈՎ ՈՒ ՀԱՒԱՏՔՈՎ

(Ծարունակուած 4-րդ Էջէն)

քանի որ կը զուգադիպէր նաեւ մեր հայրենիքին՝ Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան տարեդարձին: Հանրապետական մաղթանքէն ետք եկեղեցւոյ բարեխրատ հովիւ, արժանապատիւ Տ. Եսայի քահանայ Պետրոս իր հոգեւոր պատգամի աւարտին նշեց, որ ԱՄՆ Արեւմտեան Թեմի բարեխնամ առաջնորդ, գերաշնորհ Տ. Յովնան արք. Տէրտէրեանի օրհնութեամբ հանդիսաւոր արարողութեան ներկայ էր նաեւ Առաջնորդարանի շաբաթօրեայ վարժարաններու հոգեւոր տեսուչ, բարեշնորհ Յովհաննէս սարկաւազ Գումրույեան: Վկայականներու յանձնումէն ետք կրթարանի տնօրէն տիկին Մարգարիտ Դումանեան իր ջերմ ու սրտաբոխ շնորհատրութիւնները, բարեմաղթանքներն ու ոգեւորիչ խօսքերը ուղղեց շրջանաւարտներուն, ծնողներուն եւ դպրոցի բարերարներուն, որմէ ետք խօսքը փոխանցեց Յովհաննէս սարկաւազին: Վերջինս ներկաներուն փոխանցեց առաջնորդ Յովնան Սրբազանի հայրական օրհնութիւնները, ապա, դիմելով շրջանաւարտներուն, ընդգծեց, որ դպրոցի աւարտը պէտք է դառնայ եկեղեցւոյ ու համայնքին ծառայելու նոր ճանապարհի սկիզբը: Ջերմ բարեմաղթանքներուն զուգահեռ՝ ան սաներուն յորդորեց մշտապէս բարձր պահել մեր ժողովուրդին անունը, խօսիլ մայրենիով, սիրել ու պահպանել հայոց լեզուն:

Իւրաքանչիւր շնորհատրանք կարծես փոքրիկ օրհնութիւն մըն էր՝ ուղղուած այս չորս սաներուն, որպէսզի անոնց առջեւ բացուին նոր ճանապարհներ, կարելիութիւններ ու յաջողութեան դռներ՝ միաժամանակ ամուր պահելով հայկական ինքնութիւնը եւ, անշուշտ, կապը եկեղեցւոյ ու հարազատ վարժարանին հետ:

Տօնական օրուան կարեւոր հանգրուաններէն մէկն ալ ուսուցիչներու երդման արարողութիւնն էր: Ֆրեզնոյի Սուրբ Պօղոս եկեղեցւոյ մէջ ձեւատրուած աւանդութեան համաձայն՝ իւրաքանչիւր ուսումնական տարւոյն սկիզբը շաբաթօրեայ եւ կիրակնօրեայ վարժարաններու ուսուցիչները եկեղեցւոյ մէջ հանդիսատրապէս կ'երդուին՝ իրենց ամբողջանուէր ծառայութեամբ օգտակար ըլլալու կրթօճախին եւ հաւատարիմ մնալու ուսուցչական իրենց կոչումին: Ան նաեւ իրաւաստուկ յիշեցում մըն էր, որ կրթութիւնը միայն գիտելիք փոխանցել կամ ձեռք բերել չէ: Ան ինքնութեան ձեւատրում է, արմատներու ճանաչում, մայրենի լեզուին հանդէպ սէր, մշակոյթին նկատմամբ պատասխանատւութիւն եւ ապագային հանդէպ հաւատք:

Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր բաժնի աւարտէն ետք տօնախմբութիւնը շարունակուեցաւ հիւրասիրութեան սրահին մէջ: Մեղանին շուրջ հաւաքուած ներկաները իրարու հետ բաժնեկցեցան օրուան յուզումն ու ուրախութիւնը: Եկեղեցիէն ճառագող սէրն ու միասնականութեան ոգին տարածուած էին բոլորին վրայ՝ ամէնուր միահիւսելով հոգեւորը, ազգայինն ու հայկականը: Նոյնիսկ օրուան խորհրդանշական քաղցրեղէնը իր մէջ կը կրէր նոյն խորհուրդը. ան հին մագաղաթ մը կը յիշեցնէր, որուն վրայ պատկերուած էին Մեսրոպ Մաշտոցի կերպարն ու հայոց այրութները:

Տօնական հանդիսութիւնը լիարժէք պիտի չըլլար, եթէ այս բոլորին միախառնուած չըլլար նաեւ մեր հայրենիքի անկախութեան տարեդարձի խորհուրդը: Ան ներկաներու սրտերուն մէջ միահիւսած էր բազմազան զգացումներ՝ հպարտութիւն, երախտագիտութիւն, ուրախութիւն, յուզում եւ ապագային հանդէպ հաւատք: Այս բոլորը իրաւաստուկ հպարտութեամբ կը համակէին հիւրերը, ծնողներն ու ընդհանրապէս ֆրեզնոյսիայ համայնքը, որովհետեւ այս օրը նաեւ երախտագիտութեան իւրօրինակ տօն մըն էր՝ նուիրուած մայրենի լեզուի մշակներուն, դպրոցի անցեալի ու ներկայի աշակերտներուն եւ շրջանաւարտներուն, ուսուցիչներուն, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ հոգեւոր եւ աշխարհական սպասաւորներուն:

Թող հայոց լեզուն ու հայոյ ոգին շարունակեն ապրիլ սերունդէ սերունդ, թող մեր հայրենիքը յաւիտեան ըլլայ ազատ ու անկախ, իսկ մեր Մայր Եկեղեցին մշտապէս առաջնորդէ մեզ արդարութեան, հաւատքի ու սրբութեան ճանապարհով, որպէսզի հեռաւոր Ֆրեզնոյի մէջ միշտ կարեւորեմք բարձր պահել մեր եկեղեցւոյ եւ Հայաստանի Հանրապետութեան անունը:

ԻՆՁՆ Է «ՎԱՏ» ԿԱՄ «ԼԱՒ» ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

(Ծարունակուած 10-րդ Էջէն)

Կասկադը Երեւանի գլխաւոր տեսարժան վայրերից մէկն է եւ իմ սիրելի վայրերից՝ այնտեղ ճաշելու կամ ընթրելու համար: Այժմ ամառային երեկոներին քաղաքապետարանը այնտեղ յաճախ միջոցառումներ է կազմակերպում, օրինակ՝ անվճար համերգներ, որոնց ժամանակ բեմ են տեղադրում Կասկադի ստորոտում, կամ պարային միջոցառումներ, որոնց ընթացքում մարդիկ Կասկադի ստորոտում շուրջպար են պարում: Յատկապէս անվճար համերգների ժամանակ Կասկադի աստիճաններին նոյնիսկ կանգնելու տեղ գտնելը դժուար է:

Կողքից նայող մարդը կարող է այնպիսի տպավորութիւն ստանալ, որ Հայաստանում ամէն ինչ հիւանալի է ընթանում: Սակայն եթէ զննաք Երեւանից հեռու գտնուող գիւղեր, կը տեսնէք աղքատութիւն, կեղտոտ ու չափալատապատուած ճանապարհներ եւ միջակ բնակարանային պայմաններ:

Ժամանակ առ ժամանակ լաւ է զուարճանալ, բայց ճիշդ չէ ամբողջ զուարճանքը կեդրոնացնել Երեւանի կենտրոնում՝ անտեսելով գիւղերը: Ես ներկայացրեցի մի քանի մտքեր եւ իրադարձութիւններ, որոնք առաջին հայեացքից կարող են թուալ միմեանց հետ կապ չունեցող պատահական դէպքեր: Սակայն կարծում եմ, որ դրանց միջեւ որոշակի օրինաչափութիւն է նկատուում, որը ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս է Հայաստանի բնակչութեան մեծ մասը մտածում կամ գործում:

Այս ամէնի հիման վրայ իւրաքանչիւրը կարող է ինքնուրոյն եզրակացնել՝ Հայ ազգի հետ ինչ-որ բան «վատ» է՞, թէ՞ ամէն ինչ «լաւ» է: Դուք եղէք դրա որոշողը:

Սեպտեմբեր 2026

ՄԵԶԻՈՒՐՆ 47-րդ ՏԱՐԵԼԻՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՅԱՅՏՆԻ ԼԵԶՈՒԱԲԱՆ
ՅԱԿՈԲ ՄԱՐԹԱՅԵԱՆԻ
ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Տոքթ. ՄԱՐԳԻՍ ԱՏԱՍ

Յակոբ Մարթայեանը, Հայ կեանքի մէջ յայտնի է որպէս Յակոբ Մարթայեան, իսկ թրքահայ իրականութեան մէջ՝ Ակոբ Տիլաճար: Թէեւ համաշխարհային ճանաչում ստացած է ան, սակայն արդի թրքերէնի կայացման եւ լեզուաբանական մեծ բարեփոխումներու մէջ ունեցած իր հիմնական դերը: Ան սակայն միաժամանակ նշանակալի եւ արժէքատուր ներդրումներ ունեցած է հայ գրականութեան, լեզուագիտութեան եւ մշակոյթի զարգացման գործին մէջ: Տիրապետելով արեւի քան 20 լեզուներու՝ ան իր գիտական ողջ կեանքի ընթացքին երբեք չէ կտրուած հայկական արմատներէն եւ սփիւռքահայ մշակութային կեանքէն: Յակոբ Մարթայեանի հայ գրական-բանասիրական եւ լեզուաբանական գլխաւոր ներդրումները կարելի է բաժնել հետեւեալ հիմնական ուղղութիւններուն.

1. **Գրական-քննադատական եւ ուսումնասիրական երկեր**
Մարթայեանը հանդէս եկած է հայ գրողներու եւ գրական ժանրերու խորքային վերլուծութիւններով.
Մարթայեան վերլուծած է հայ մեծանուն դրամատուրգ եւ գրող Լեւոն Շանթի գրական ու գեղարուեստական ժառանգութիւնն ու փիլիսոփայական հայեացքները:
Մարթայեան «Հայ Դիւցազնավէպը Բաղդատական Հիմի Վրայ»՝ վերնագրեալ այս արժէքատուր աշխատութեան մէջ ան համեմատական քննութեան ենթարկած է հայկական էպոսը («Մասնա Ծոեր») համաշխարհային միւս դիւցազնավէպերու հետ՝ վեր հանելով հայկական պատմութեան ինքնատիպութիւնը:
2. **Լեզուաբանական եւ Բանասիրական Աշխատութիւններ**
Որպէս հմուտ լեզուաբան՝ ան մեծ ուշադրութիւն դարձուցած է հայոց լեզուի պատմութեան եւ արդի հայերէնի զարգացման հարցերուն.
«Աստուածաշունչը եւ Աշխարհաբարը» (1956)՝ անուն այս գիրքը կը համարուի կարեւոր ուսումնասիրութիւն, որտեղ ան կը քննարկէ հայերէն Աստուածաշունչի թարգմանութեան դերն ու ազդեցութիւնը աշխարհաբար հայերէնի նաեւ արեւմտահայերէնի ձեւաւորման եւ կանոնարկման գործընթացին մէջ:
«1500-ամեակի խոհեր» (1951)՝ անուն գործը նուիրուած հայ գիրերու գիտի պատմական նշանակութեան եւ հայ լեզուամշակութային ուղիին:

3. **Մշակութաբանական Համապատկերներ**
«Համայնապատկեր հայ մշակոյթի» (Հատոր I 2004, Հատոր II 2005)՝ այս աշխատանքը իր յետմահու հրատարակուած այս կոթողային գործերուն մէջ ամփոփուած են հայ մշակոյթի, գրականութեան եւ պատմութեան վերաբերեալ անոր տարիներու գիտական յօդուածներն ու ուսումնասիրութիւնները:
4. **Գեղարուեստական Ստեղծագործութիւններ**
Բացի գիտական գործունէութենէն, Մարթայեան փորձած է ստեղծագործել նաեւ գեղարուեստական գրականութեան մէջ.
«Մալին Վրայ (գրական փորձեր)»՝ գրական-գեղարուեստական փորձերու հաւաքածու մըն է:
«Խոնջած Երագներ»՝ իր բանաստեղծութիւններու ժողովածուն է:
«Յայգաթիթեռ»՝ թատերական աշխատութիւն, թատերգութիւն մըն է:

5. **Մամուլ եւ Խմբագրական Գործունէութիւն**
Մարթայեանը աշխուժօրէն աշխատակցած է սփիւռքահայ եւ պոլսահայ մամուլին, խմբագրած է հայերէն պարբերականներ օրինակ՝ Պէյրութի մէջ լոյս տեսնող «Լոյս» շաբաթաթերթը եւ հանդէս եկած է հայագիտական, լեզուաբանական ու հրապարակախօսական բազմաթիւ յօդուածներով, որոնք կը նպաստէին սփիւռքի մէջ հայապահպանման եւ գրական կեանքի աշխուժացման:
Թէեւ անոր պաշտօնական գործունէութիւնը կապուած էր Թուրքիոյ պետական լեզուական ակադեմիայի հետ, Յակոբ Մարթայեանը հայագիտութեան մէջ կը մնայ որպէս բացառիկ երախտատու, որ իր լայնախոհ գիտական հայեացքով հարստացուց հայ գրական-քննադատական միտքը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԶԻՈՒՐ Շաբաթաթերթը

կարելի է կարդալ

www.baikarweekly.com

կայքէջով

ԹԵՔԵԵԱՆ Մշակութային Միութիւն
Լոս Անճելըսի Մասնաճիւղ
Սիրով կը հրաւիրենք ձեզ մասնակցելու

ՀԱՅՐԻԿ

Հայ տղամարդու ինքնութեան մասին պատմող
ազգային ճանաչողական Նախագիծին
ՇՆՈՐՀԱՆԴԵՍ
Ի Պատիւ
Դեսպան Արմէն Պայպուրթեանի
Կը ներկայացնէ
Հայկ Մարկոսեան
Տեղի կ'ունենայ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 8, 2026
Երեկոյեան ժամը 7:00-ին
ԹՍՄ ՊԵՂԿԵՐՈՒՐԵԱՆ ԿԵՂՈՐՈՆԻ սրահին մէջ
1901 N Allen Avenue, Altadena

Հրաւեր Հիւրասիրութիւն

ԹԵՔԵԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԴՈԿՏ. ՆՈՒՊԱՐ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ
ԱՄԵՆԱՄԵԱՅ ՄՐՅԱՆԱԿԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

Մտաւորական, լրագրող, հասարակական գործիչ եւ ՌԱԿ բազմաթիւ թերթերու կեղարեայ խմբագիր Դոկտոր Նուպար Պերպերեանի 2026 թուականի մրցանակաբաշխութեան դիմելու մեկնարկը տրուած է:
Նուպար Պերպերեանի մրցանակը կը տրուի հայկական ծագում ունեցող ուսանողներուն, որոնք կը մասնագիտանան միջազգային իրաւունքի կամ քաղաքագիտութեան մէջ:
Մրցանակաբաշխութիւնը սահմանուած է մտաւորականի կտակին համաձայն, իսկ Պերպերեան կեանքէն հեռացած է 2016 թուականի Նոյեմբեր 23-ին, 94 տարեկան հասակին:

Մրցանակաբաշխութեան մասնակցելու պահանջներն են՝

1) կրնան մասնակցիլ ուսումնական հաստատութիւններու՝ հայկական ծագում ունեցող ուսանողները, որոնք գլխաւորապէս մասնագիտացած են կամ միջազգային իրաւունքի, կամ քաղաքագիտութեան մէջ:
2) դիմորդը պէտք է ամբողջական դրոյքով ներգրաւուած ըլլայ աշխարհի հաւատարմագրուած քոլէճներու կամ համալսարաններու պաքաւորեայի կամ ասպիրանթուրայի ծրագիրներով:
3) դիմորդը պէտք է ներկայացնէ ամբողջական տեղեկատուութիւնը, որ սահմանուած է դիմումի ձեւով:
4) դիմորդը պէտք է ներկայացնէ քոլէճի գրագրի պատճենը:
5) դիմորդը պէտք է ներկայացնէ դիմանկար:
6) դիմումը հնարաւոր է ստանալ Tcadirector@aol.com ելեկտրոնային փոստին գրուած նամակի միջոցով:
7) դիմորդները պէտք է դիմումները ներկայացնեն ելեկտրոնային տարբերակով՝ ուղարկելով Tcadirector@aol.com հասցեով:
8) յայտերի ընդունման վերջնաժամկետը 2026 Սեպտեմբեր 26-ն է:
9) հիմնադրամի կառավարիչները 2026 թ. Հոկտեմբերին կը քուէարկեն որակաւորուած յաղթողներու օգտին՝ հաշուի առնելով իւրաքանչիւր դիմումատուին ներկայացուցած դիմումը:
10) յաղթողը կամ յաղթողները կը ստանան իրենց մրցանակները 2026 Նոյեմբերին:
11) յաղթողները իրաւասու չեն կրկին դիմել մրցանակի համար:

Ուղղորդաւն, ԱՄՆ